

Integriranje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u praćenje stanja u zatvorskim i pritvorskim ustanovama

Smjernice za nadzorne mehanizme

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

Integriranje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u praćenje stanja u zatvorskim i pritvorskim ustanovama

Smjernice za nadzorne mehanizme

Ovaj dokument je prvobitno objavio Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) na engleskom jeziku 2021. godine pod izvornim nazivom *Integrating the Issue of Sexual and Gender-Based Violence in Detention Monitoring: A Guidance Note for Oversight Mechanisms*. Verzija na bosanskom jeziku je nezvanični prijevod, koji je pripremila i objavila Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini. Mišljenja i informacije koje sadrži ne odražavaju nužno politiku i stav ODIHR-a. Za nedosljednosti pogledajte originalnu englesku verziju.

Misija OSCE-a u BiH je podržala prijevod ovog dokumenta. Svako gledište, izjava ili mišljenje, izraženo u ovom dokumentu, a za koje nije izričito naznačeno da potiče iz Misije OSCE-a u BiH, ne odražava nužno zvaničnu politiku Misije OSCE-a u BiH.

Objavio OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

Ul. Miodowa 10
00–251 Varšava, Poljska

www.osce.org/odihr

© OSCE/ODIHR 2023.

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije može se slobodno koristiti i umnožavati za obrazovne i druge nekomercijalne potrebe, pod uslovom da se pri svakom umnožavanju OSCE/ODIHR navede kao izvor.

ISBN 978-92-9271-141-2

Dokument je osmislio i koordinirao ODIHR, a izradila ga je glavna konsultantica Sharon Critoph, koja je obavila i stručne intervjue i istraživanje.

Dizajn: Homework

Sadržaj

1. UVOD	4
2. ŠTA JE SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE	8
3. KOJI SU SPECIFIČNI RIZICI NA MJESTIMA LIŠENJA SLOBODE?	10
3.1 Ko je pod rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja?	11
3.2 Ko su počinioci?	14
4. RAZUMIJEVANJE ZAŠTO SE SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE ČESTO NEDOVOLJNO PRIJAVLJUJE	16
5. KAKO UKLJUČITI PITANJE SEKSUALNOG I RODNO ZASNOVANOG NASILJA U PRAĆENJE	20
5.1 Strateško planiranje i utvrđivanje prioriteta	21
5.2 Utvrđivanje jasnih ciljeva u odnosu na seksualno i rodno zasnovano nasilje	22
5.3 Alati za praćenje	23
5.4 Povezani rizici i izazovi	24
5.5 Osiguravanje potpune povjerljivosti	25
6. METODOLOGIJA PRAĆENJA	26
6.1 Pregled zakona, politika i procedura	26
6.2 Pregled ostalih relevantnih informacija i dokumentacije	27
6.3 Posjeta ustanovi	28
6.4 Intervjui s pritvorenima/zatvorenima	29
6.5 Informacije od bivših pritvorenika/zatvorenika, članova porodice i drugih aktera	34
6.6 Informacije od nadležnih organa	35
7. SASTAV TIMOVA ZA PRAĆENJE	36
7.1 Identitet posmatrača	36
7.2 Profesionalne i međuljudske vještine	37
7.3 Jezik i rad s prevodiocima	38
7.4 Izgradnja kapaciteta mehanizama za praćenje u odnosu na seksualno i rodno zasnovano nasilje	39
8. PRAĆENJE RIZIKA U SPECIFIČNIM SITUACIJAMA	41
8.1 Interakcija s policijom: zaustavljanje, hapšenje i zadržavanje	41
8.2 Faza istrage: razgovori i ispitivanje	45
8.3 Raspoređivanje i nadzor	46
8.4 Pretresi tijela	49
8.5 Upotreba sredstava za sputavanje, sile i oružja	54
8.6 Segregacija i druge disciplinske mjere	57
8.7 Opći uslovi života i potencijalne "slijepe tačke"	58
8.8 Tranzit i transfer	59
8.9 Inicijalni medicinski pregled i stalna zdravstvena zaštita (kao faktor rizika)	62
9. AKTIVNOSTI PRAĆENJA S CILJEM PREVENCIJE I ODGOVORA NA SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE	65
9.1 Procjene rizika i potreba	65
9.2 Pristup zdravstvenoj zaštiti	66
9.3 Kontakt sa vanjskim svijetom	70
9.4 Pristup informacijama	73
9.5 Statička i dinamička sigurnost	74
9.6 Zapošljavanje osoblja, osposobljavanje i nadzor	75
9.7 Mehanizmi za podnošenje pritužbi	76
9.8 Aktivnosti i programi	80
10. POPRATNE AKTIVNOSTI	82
10.1 Rodno odgovorno izvještavanje	82
10.2 Preporuke i dijalog	83
10.3 Praćenje istraga	83

1. UVOD

Seksualno i rodno zasnovano nasilje (SRZN (eng. *sexual and gender-based violence* - SGBV)) je trajni problem u mjestima lišenja slobode. To se odnosi ne samo na stepen do kojeg društvo toleriše takvo nasilje, nego i na činjenicu da se djela seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode uglavnom ignoriraju i nedovoljno prijavljuju, a nadležni organi često ne ispunjavaju svoju dužnost da zaštite pritvorenike i zatvorenike.

Krivičnopравnim sistemima često nedostaju jasne politike za odgovor na SGBV, a osoblje ne prolazi adekvatnu obuku o prepoznavanju takvog nasilja i odgovoru na njega. Nadležni organi ne shvataju ozbiljno seksualno i rodno zasnovano nasilje u pritvorskim uslovima ili ga odbacuju kao neodvojivi aspekt života iza rešetaka. Društvo može zanemariti SGBV u pritvorskim ustanovama i zbog predrasuda prema onima iza rešetaka i marginaliziranim zajednicama koje su previše zastupljene u zatvorenim ustanovama.

Na globalnom nivou, samo se ograničena pažnja posvećuje razumijevanju prirode i obima SGBV-a u mjestima lišenja slobode, karakteristikama počinitelaca i žrtava te najefikasnijim intervencijama za prevenciju i odgovor na nasilje kada do njega dođe. Isto tako, malo napora se ulaže u zaštitu osoba koje su najpodložnije seksualnom i rodno zasnovanom nasilju ili u efikasno rješavanje posljedica po žrtve, počiniocima i društvu u cjelini.

Mehanizmi za praćenje mogu odigrati ključnu ulogu u otkrivanju slučajeva seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode. Posmatrači mogu utvrditi faktore rizika, otkriti nedolično ponašanje i dati preporuke nadležnim organima o tome kako da se izbore sa ovim oblikom nasilja. Sada je već dobro utvrđeno da je praćenje važan faktor u prevenciji SGBV-a i drugih oblika nasilja.

Već je dostupno mnoštvo smjernica za praćenje mjesta lišenja slobode, uključujući i mučenje i druge oblike zlostavljanja. Ipak, iako SGBV često može predstavljati mučenje i druge oblike zlostavljanja, dostupan je mali broj konkretnih smjernica za praćenje SGBV-a, rodno odgovorno praćenje ili određene izazove i rizike povezane s takvim

radom.¹ Svrha je ove publikacije da premosti taj jaz, te se ona može čitati u kombinaciji sa drugim alatima za praćenje.

Efikasni sistemi praćenja mogu pomoći da se vrati povjerenje javnosti u način na koji se vode mjesta lišenja slobode i doprinijeti povećanju ukupne dostupnosti zatvorenih ustanova akterima izvan krivičnog sistema. Osim toga, nalazi mehanizama za praćenje mogu dovesti u pitanje stereotipe koji se često povezuju sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem u mjestima lišenja slobode.

Ove su smjernice osmišljene da pomognu svim mehanizmima za praćenje pritvora da ugrade pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u svoj redovni rad. U dokumentu je sažeto objašnjena važnost praćenja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i date su praktične sugestije o tome kako da se ova razmatranja uključe u rad na praćenju bez daljnijeg ugrožavanja osoba koje su pod rizikom.

Konkretnije, u Smjernicama su dati primjeri kako mehanizmi praćenja mogu uključiti SGBV u svoja istraživanja i planiranje, kako najbolje pristupiti pitanju SGBV-a i kako postupiti kada saznaju za incidente nasilja. Utvrđene su i specifične situacije koje uključuju rizik od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i preventivne mjere koje trebaju biti na snazi, uz prijedloge vrsta pitanja na koja bi se osobe koje vrše praćenje (posmatrači) mogle fokusirati.

---

1 Neki od primjera postojećih smjernica u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem su: ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-based Violence in Places of Deprivation of Liberty* (Sprečavanje i rješavanje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja na mjestima lišenja slobode), Varšava: ODIHR, 2019, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/3/451444.pdf>; Ženevski centar za upravljanje sektorom sigurnosti (DCAF), ODIHR & UN Women, *Places of Deprivation of Liberty and Gender* (Mjesta lišenja slobode i rod), Ženeva: DCAF/ODIHR/UN Women, 2018, <https://www.osce.org/files/f/documents/a/e/442531.pdf>; i Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC), *Sexual Violence in Detention* (Seksualno nasilje u pritvoru), Ženeva: ICRC, 2017, <https://www.icrc.org/en/publication/4293-sexual-violence-detention>. Još neki relevantni izvori informacija su: DCAF, ODIHR i OSCE, *Guidance Note on Integrating a Gender Perspective into Oversight of the Security Sector by Ombuds Institutions and National Human Rights Institutions* (Smjernice o integriranju rodne perspektive u nadzor institucija ombudsmena i nacionalnih institucija za ljudska prava nad sektorom sigurnosti), Ženeva: DCAF/OSCE/ODIHR, 2014, <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/118327.pdf>; ODIHR i Convention against Torture Initiative, *Providing Rehabilitation to Victims of Torture and Other Ill-Treatment – A Practical Tool* (Rehabilitacija za žrtve mučenja i drugog okrutnog postupanja – Praktični vodič), <https://www.osce.org/odihr/385497>; ODIHR i Penal Reform International (PRI), *Guidance Document on the Nelson Mandela Rules* (Smjernice o pravilima Nelsona Mandele), Varšava: ODIHR i PRI, 2018, <https://www.osce.org/odihr/389912>; Udruženje za prevenciju mučenja (APT), *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide* (Ostvarivanje efikasne zaštite LGBTI osoba lišenih slobode: Vodič za praćenje), Ženeva: APT, 2018, <https://www.apr.ch/en/resources/publications/towards-effective-protection-lgbti-persons-deprived-liberty-monitoring-guide>; APT & PRI, *Women in Detention: A Guide to Gender-Sensitive Monitoring* (Žene u pritvoru: Vodič za rodno odgovorno praćenje), 2015, <https://www.penalreform.org/resource/women-detention-guide-gendersensitive-monitoring/>; i UN Women, Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Populacijski fond Ujedinjenih nacija, Razvojni program Ujedinjenih nacija i Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal, "Modul 3: Pravosuđe i policijski rad", u okviru *Essential Service Package for Women and Girls Subjected to Violence* (Paket osnovnih usluga za žene i djevojčice izložene nasilju), 2015, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence>.

Predložena pitanja trebala bi poslužiti kao smjernice za posmatrače za integriranje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u svoj redovni rad u najboljoj mogućoj mjeri, uzimajući u obzir kontekst određene zemlje i ograničenja pod kojima posmatrači rade.

Ovaj dokument se oslanja i nadovezuje na ODIHR-ovu publikaciju *Sprečavanje i rješavanje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja na mjestima lišenja slobode: standardi, pristupi i primjeri iz regije OSCE-a²* koja je objavljena 2019. godine. Posmatrači i ostali trebaju konsultirati ovaj glavni dokument da bi dobili detaljnije informacije o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u mjestima lišenja slobode.

Ciljevi ovih smjernica

Ovaj je vodič namijenjen svakom pojedincu ili tijelu odgovornom za praćenje mjesta lišenja slobode, uključujući nacionalne, regionalne i međunarodne mehanizme posjeta. Iako se vrste mehanizama za praćenje razlikuju od države od države, a svako tijelo ima svoj mandat, nadamo se da će ova publikacija pružiti korisne smjernice čitavom spektru posmatrača, uključujući interne i pravosudne inspektore, kao i nezavisne vanjske posmatrače, poput organizacija civilnog društva (OCD), nacionalnih institucija za ljudska prava (eng. National Human Rights Institution NHRI), institucija ombudsmena i nacionalnih preventivnih mehanizama (NPM).

Ovaj vodič prvenstveno je namijenjen osobama zaduženim za praćenje mjesta lišenja slobode u krivičnopравnim institucijama, uključujući policijsko zadržavanje, pritvorske ustanove i kazneno-popravne ustanove. Međutim, neke bi informacije mogle biti korisne i grupama i pojedincima koji nadgledaju druga mjesta lišenja slobode, uključujući imigracijske i detencijske centre za izbjeglice, centre za rehabilitaciju ovisnika o narkoticima i alkoholu, vojne zatvore te psihijatrijske i druge medicinske ustanove. Ipak, neke od preporuka neće biti relevantne niti primjerene za praćenje ovih drugih vrsta ustanova.

Nadamo se da će ovaj vodič biti koristan i onima koji su odgovorni za upravljanje mjestima lišenja slobode, uključujući kreatore politika, rukovodstvo i osoblje.

Dakle, opći je cilj ovih smjernica poboljšati kapacitet mehanizama za praćenje pritvora za identifikaciju i prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode, i rodne perspektive uključiti u njihov rad. Specifični ciljevi su:

- dati praktične smjernice kako mehanizmi za praćenje mogu uključiti pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u svoj svakodnevni rad;
- podići svijest među mehanizmima za praćenje o vrstama ponašanja koja mogu predstavljati SGBV i rasprostranjenosti takvog ponašanja u mjestima lišenja slobode;

---

2 ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, Ibid.

- pomoći mehanizmima za praćenje da razumiju uzroke i posljedice SGBV-a u mjestima lišenja slobode i da to uključe u svoje planiranje;
- utvrditi i odgovoriti na posebne rizike i izazove u vezi s praćenjem SGBV-a i
- pomoći posmatračima da razviju odgovarajuću metodologiju za istraživanje pojave seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

2. ŠTA JE SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE

Rodno zasnovano nasilje odnosi se na niz radnji fizičkog, mentalnog ili društvenog zlostavljanja (uključujući seksualno nasilje) koje su “usmjerene protiv osobe zbog njenih rodni uloga i očekivanja u nekom društvu ili kulturi”³.

Seksualno nasilje poseban je oblik rodno zasnovanog nasilja, koji uključuje bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjene seksualne komentare ili pokušaje zbližavanja, trgovinu ljudima ili radnje na drugi način usmjerene protiv nečije seksualnosti, uz korištenje prisile, koje počinu bilo koja osoba, bez obzira na njen odnos sa žrtvom, u bilo kom okruženju⁴.

Mnoga djela seksualnog i rodno zasnovanog nasilja počinjena u mjestima lišenja slobode mogu predstavljati mučenje i druge oblike okrutnog postupanja. Silovanje predstavlja mučenje kada ga vrše javni službenici, ili kada se vrši na njihov poticaj, uz njihovu prešutnu saglasnost ili pristanak.

Djela SGBV-a u mjestima lišenja slobode mogu uključivati, između ostalog:

- silovanje, pokušaj silovanja i prijetnje silovanjem;
- seksualni napad, prijetnje, uznemiravanje i nedolično ponašanje;
- seksualizirano mučenje, uključujući silovanje kao mučenje, primjenu električne struje na genitalijama i prisilnu masturbaciju;
- kriminalni seksualni kontakt (kontakt ili seksualni dodir koji ne uključuje elemente silovanja ili seksualnog napada);
- prisilnu prostituciju;
- skidanje do gola ili prisiljavanje na skidanje u javnosti ili pred drugima;
- neopravdane pretrese “do gola”, invazivne pretrese;

---

3 UN Women, Glosar pojmova iz Odjela za osnove programiranja i Odjela za praćenje i evaluaciju, 31. oktobar 2010, <http://www.endvawnow.org/en/articles/347-glossary-of-terms-from-programming-essentials-and-monitoring-and-evaluation-sections.html>.

4 Ured visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR), Fact Sheet on Sexual and Gender-Based Violence in the Context of Transitional Justice (Tabela podataka o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u kontekstu tranzicijske pravde), oktobar 2014, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/OnePagers/Sexual_and_gender-based_violence.pdf.

- neprimjereno ponašanje tokom pretresa tijela, uključujući invazivne tjelesne pretrage;
- praćenje ili voajerstvo u ćelijama, prilikom presvlačenja, kupanja ili u toaletima;
- uvrede seksualne prirode;
- ponižavanje i uznemiravanje na osnovu roda, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;
- nepristojne komentare ili seksualizirane gestove, kao što su zviždanje ili požudno zurenje;
- uskraćivanje osnovnih stvari, kao što su hrana ili sapun ili druge higijenske potrepštine, uključujući tampone i higijenske uloške, radi seksualne razmjene;
- prisiljavanje žena da nastave trudnoću kada važeće zakonske odredbe dozvoljavaju prekide trudnoće ili abortus dok su u pritvoru, kao i testiranje nevinosti;
- prisilnu sterilizaciju pritvorenica i pritvorenika i
- seksualno uznemiravanje zaposlenih na radnom mjestu.

Udruženje za prevenciju mučenja (eng. Association for the Prevention of Torture APT) utvrdilo je i oblike seksualnog i rodno zasnovanog nasilja koji su specifični za pritvorenike/zatvorenike iz LGBTI zajednice, uključujući svlačenje odjeće i perika u slučaju transrodnih žena ili premlaćivanje po grudima i jagodicama kako bi im implantati popucali i oslobodili toksine. Organizacija također napominje da su lezbijke posebno izložene riziku od prisiljavanja na seksualne radnje s policijskim službenicima i “korektivnih silovanja”⁵.

---

5 APT, *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide*, op. cit., napomena 1.

3. KOJI SU SPECIFIČNI RIZICI NA MJESTIMA LIŠENJA SLOBODE?

Rizik od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode je visok. Postoji mnogo razloga za to, uključujući i činjenicu da su to zatvorene ustanove, koje rade daleko od očiju javnosti i u kojima pritvorenici/zatvorenici imaju malu ili nikakvu kontrolu nad svojim svakodnevnim životom.

Kao što je Međunarodni komitet Crvenog krsta (eng. International Committee of the Red Cross ICRC) istakao, u pritvorskim ustanovama, “[vjerovatnoća] seksualnog nasilja je još veća kada je prisutan širi obrazac nemara, nepoštivanje ljudskog dostojanstva i zlostavljanje, kada nadležni organi ne uspiju stvoriti sigurno i pristojno pritvorsko okruženje ili kada njeguju pristup pritvorenicima zasnovan na moći i upotrebi sile”⁶.

Mjesta lišenja slobode također mogu biti izrazito seksualizirana okruženja zbog velikih grupa ljudi koji su zatvoreni u malom i često ekstremno pretrpanom prostoru. Uobičajene seksualne aktivnosti obično se zabranjuju ili strogo suzbijaju, a pritvorenici/zatvorenici često nemaju nikakve smislene redovne aktivnosti. U takvim zatvorenim ustanovama, seks se može koristiti kao sredstvo za dokazivanje moći i autoriteta nad drugima i za zauzimanje mjesta u zatvorskoj hijerarhiji. U pritvorskim ustanovama za muškarce, kultura homofobije, mizoginije i toksičnih oblika muškosti je sveprisutna i podstiče seksualno i rodno zasnovano nasilje.

Žrtve možda nisu u mogućnosti žaliti se na slučajeve ili prijetnje seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem. One mogu smatrati da će, ako progovore, doći u još veću opasnost ili da bi to bilo gubljenje vremena. Dakle, mjesta lišenja slobode mogu postati prostori u kojima počinioci seksualnog i rodno zasnovanog nasilja prolaze potpuno nekažnjeno. Osoblje je ponekad direktno odgovorno za zlostavljanje, ali i nadležni organi su često saučesnici tako što zatvaraju oči ili ne reagiraju na odgovarajući način⁷.

Mnogi pritvorenici/zatvorenici su u prošlosti bili nasilni i imali društvene probleme. Počinioci seksualnog i rodno zasnovanog nasilja možda će uvidjeti da se lakše mogu nekažnjeno “izvući” u zatvorenim ustanovama, dok osobe koje su u prošlosti preživjele SGBV mogu otkriti da su u pritvoru posebno ugrožene. Osoblje možda nije prošlo

---

6 ICRC, *Sexual Violence in Detention* (Seksualno nasilje u pritvoru), op. cit., napomena 1

7 ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, op. cit., napomena 1.

adekvatnu obuku o prepoznavanju i bavljenju slučajevima zlostavljanja u zatvorenim ustanovama. Neki mogu biti počinioci SGBV-a i koristiti svoju poziciju moći da vrše takvo zlostavljanje.⁸

3.1 Ko je pod rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja?

Sve osobe lišene slobode pod rizikom su od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Međutim, kao i u zajednici, neke grupe ili pojedinci češće doživljavaju nasilje od drugih ljudi. To se npr. može odnositi na žene i djevojčice i LGBTI osobe. Dok su žene i djevojčice najčešće žrtve SGBV-a u zajednici i privatnoj sferi, u pritvoru su i muškarci i dječaci izloženi posebnom riziku od ove vrste nasilja, jer se ono koristi kao sredstvo za njihovo ponižavanje, degradiranje i/ili za njihovu kontrolu.⁹

Postoje mnogi drugi faktori koji povećavaju podložnost seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u mjestima lišenja slobode, a oni se razlikuju u različitim zemljama/pritvorskim sredinama. Dok pripremaju svoje istraživanje, posmatrači trebaju razmotriti koje su grupe najvjerovatnije izložene riziku u svojoj zemlji ili određenoj ustanovi. Rizične grupe često su one koje se izdvajaju od opće populacije, a neke od njih su:

Žene i djevojčice: Mnoge pritvorene/zatvorene žene bile su izložene nasilju prije hapšenja, a njihovo zatvaranje se često povezuje s takvim iskustvima. Njihove potrebe znatno se razlikuju od potreba muškaraca, a pošto su one manjinska grupa u pritvorskim sredinama, osoblje i uprava možda nisu adekvatno pripremljeni da ispune njihove specifične potrebe. Djevojčice su posebno ugrožene u pritvorskim okruženjima.

Muškarci i dječaci: Seksualno nasilje nad muškarcima i dječacima u mjestima lišenja slobode koje vrši i muško i žensko osoblje predstavlja čest problem, ali se nedovoljno prijavljuje. Međusobno nasilje posebno je rasprostranjeno među pritvorenicima/zatvorenicima. Muškarci koji se ne uklapaju u dominantni oblik nasilne muškosti, kao i dječaci, posebno su izloženi riziku od nasilja.

Pritvoreni/zatvoreni pripadnici LGBTI zajednice: Stigmatizacija, diskriminacija i izostanak pravne zaštite s kojima se LGBTI osobe suočavaju u široj zajednici ponavljaju se u još gorem obliku u mjestima lišenja slobode. Svaka grupa koja se po nečemu izdvaja suočena je sa različitim problemima. LGBTI osobe su ugrožene i kada nadležni organi ne uzmu u obzir njihove potrebe u specifičnim situacijama, uključujući raspoređivanje u ćelije i tokom pretresa tijela.

Pritvoreni/zatvoreni pripadnici etničkih i rasnih manjina: Pritvoreni i zatvoreni pripadnici etničkih i rasnih manjina, kao i autohtono stanovništvo, pod rizikom su

---

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*

od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, jer se diskriminacija prisutna u društvu često ponavlja ili pojačava u pritvorskim sredinama. Etničke manjine u zemljama s historijom međuetničkih sukoba mogu biti izložene nasilju kao obliku kazne ili odmazde.

Pripadnici određenih vjerskih ili kulturnih grupa: Žrtve počinitelaca seksualnog i rodno zasnovanog nasilja mogu biti pripadnici određenih vjerskih ili kulturnih grupa zbog svojih uvjerenja ili tabua vezanih za seksualnost.

Strani državljani: Osobe sa statusom stranih državljana, uključujući migrante ili izbjeglice, mogu postati mete zlostavljanja. Strani državljani koji ne govore primarni jezik koji se koristi u pritvorskim objektima imaju slabiji pristup informacijama i manju mogućnost da se žale na zlostavljanje. Takvi pritvoreni/zatvoreni su ugroženiji i ako su daleko od kuće i ne mogu stupiti u kontakt s članovima porodice ili drugim mrežama podrške.

Preživjele/i ranijeg seksualnog nasilja: Preživjele/i nasilja u porodici i ranijeg seksualnog nasilja spadaju u grupe koje su najviše ugrožene seksualnim nasiljem u pritvorskim ustanovama.

Osobe sa narušenim fizičkim i mentalnim zdravljem: Osobe sa invaliditetom mogu biti izložene riziku od nasilja, diskriminacije i viktimizacije u mjestima lišenja slobode ako se njihove potrebe ne ispunjavaju na odgovarajući način i ako im nadležni organi ne omoguće sigurno i pogodno okruženje. Osobe s kognitivnim invaliditetom možda nisu u stanju žaliti se i postoji šansa da ih ne shvate ozbiljno ako prijave seksualno zlostavljanje.

Istaknute javne osobe: Ovo uključuje poznate ličnosti, javne službenike ili članove porodica javnih osoba koji mogu biti meta zbog svog položaja u društvu.

Osobe koje se bave prostitucijom: Osobe koje se bave prostitucijom posebno su izložene seksualnom i rodno zasnovanom nasilju, a zbog svog marginaliziranog položaja možda nemaju samopouzdanja ni podršku da preduzmu mjere nakon počinjenog nasilja.

Postoje i drugi faktori ranjivosti kojih posmatrači moraju biti svjesni, a koji nisu eksplicitno povezani s ličnim identitetom osobe. To mogu biti lični, okolišni ili društveno-kulturni faktori. Posmatrači trebaju imati na umu i da svi vidovi ranjivosti mogu biti višestruki i ukršteni. Tu, između ostalog, spadaju:

Priroda mogućeg/počinjenog djela: Pritvoreni/zatvoreni koji su osumnjičeni, optuženi ili osuđeni za određene vrste krivičnih djela, uključujući seksualne delikte, mogu biti izloženi povećanom riziku od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Iskustva sa izdržavanjem zatvorskih kazni: Ako osoba nema prethodnog iskustva sa zatvorskom kulturom, prvi put je osuđena ili se radi o nenasilnom prestupniku, može biti pod većim rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Vrijeme provedeno u pritvoru: Nivoi ugroženosti ili rizika mogu se razlikovati u zavisnosti od toga koliko je vremena osoba provela u pritvoru. Novopridošli pritvorenici mogu biti ugroženi jer nisu upoznati sa zatvorskom kulturom, ali se ugroženost može s vremenom i povećati, a oni koji služe dugotrajne ili doživotne kazne također mogu biti pod većim rizikom.

Ovisnost: Ona može povećati rizik, posebno ako osobe zapadnu u dugove kod drugih pritvorenika/zatvorenika. Ugroženost se može povećati i ako se takvim osobama ne pruži odgovarajuća podrška.

Faktori ponašanja ili ličnosti: Oni koji se izoliraju od šire zajednice i/ili koji pokazuju znake ranjivosti, kao što su nedostatak samopouzdanja, stidljivost ili povodljivost, izloženi su većem riziku od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Društvena izolacija i ekonomski status: Osobe sa ograničenim finansijskim sredstvima mogu se prisilno naći u situacijama ranjivosti kako bi preživjele, kao i da bi se domogle novca ili hrane.

Pripadnost određenoj bandi ili nepripadanje nijednoj takvoj grupi: Pripadnost određenim grupama ili položaji u hijerarhijama mogu dovesti osobe u situacije ugroženosti u odnosu na druge neprijateljske grupe ili druge višerangirane pripadnike vlastite grupe.

Kontakt sa vanjskim svijetom: Pritvorenici/zatvorenici koji imaju malo ili nimalo kontakta s porodicom, prijateljima, advokatima ili vanjskom zajednicom mogu biti izloženi posebnom riziku od nasilja, djelimično zbog uticaja izolacije, ali i zato što nisu u mogućnosti da prijave zlostavljanje.

Veze s krivičnopravnim sistemom: Bivši javni službenici, posebno policijski, zatvorski ili pravosudni službenici, policijski doušnici ili druge osobe koje su ranije saradivale sa organima vlasti vjerovatno će biti izložene riziku od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Osobe u zaštitnom pritvoru: Npr. svjedoci u krivičnim predmetima ili žene kojima je priječeno tzv. "zločinima iz časti" također mogu biti u posebno ranjivim položajima u pritvoru.

Žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode u većini slučajeva su pritvorenici/zatvorenici, ali posmatrači trebaju imati u vidu da i osoblje, posjetioци, pružaoci usluga, advokati, pripadnici zajednice koji rade u zatvorima i sami članovi timova za praćenje mogu biti u opasnosti. Osim toga, posmatrači trebaju voditi

računa o sigurnosti djece koja žive sa roditeljem u zatvoru, kao i djece zaposlenika koja provode vrijeme u mjestima lišenja slobode.

3.2 Ko su počinioci?

Dva najraširenija oblika seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode su nasilje koje vrši osoblje nad pritvorenicima/zatvorenicima i nasilje između pritvorenika/zatvorenika. Počinioci mogu biti i izvođači, volonteri i pružaoci usluga. U nekim situacijama i posjetioци mogu biti odgovorni za nasilje u zatvorima. Počinioci SGBV-a mogu biti muškarci ili žene, odrasle ili maloljetne osobe.¹⁰ Postoje faktori koji mogu povećati vjerovatnoću da osoba lišena slobode počini seksualno i rodno zasnovano nasilje, a posmatrači bi ih trebali biti svjesni. Neki od tih faktora su, npr.:

Historija nasilnog ponašanja: Historija nasilništva jedan je od glavnih faktora rizika za seksualno nasilje u pritvoru.

Položaj u zatvorskoj hijerarhiji: Veća je šansa da će oni na najvišim nivoima zatvorske hijerarhije počiniti zlostavljanje nego oni na nižim položajima.

Priroda osude ili navodnog krivičnog djela: Osobe koje su optužene ili osuđene za određena krivična djela, uključujući silovanje i nasilje, mogle bi počiniti i seksualno i rodno zasnovano nasilje u mjestima lišenja slobode.

Pripadnost određenoj bandi ili povezanost sa bandama: Članovi bande su skloniji da vrše SGBV nad pripadnicima drugih grupa.

Iskustva sa izdržavanjem zatvorskih kazni: Pritvorenici/zatvorenici koji su duže vrijeme u zatvoru i bolje su upoznati sa zatvorskom kulturom mogu počiniti seksualno i rodno zasnovano nasilje, posebno nad novopridošlim pritvorenicima/zatvorenicima.

U kojoj su im mjeri dostupni programi i aktivnosti podrške: Počinioci seksualnog i rodno zasnovanog nasilja koji nemaju pristup programima podrške, kao što su programi za smanjenje nasilja, skloniji su ponoviti nasilje.

Iako informacije o potencijalnim počiniocima u različitim zemljama možda nisu uporedive, postojeća istraživanja o karakteristikama počinitelaca i dalje mogu biti korisna za posmatrače. Na primjer, istraživanje u Sjedinjenim Američkim Državama pokazalo je da postoje i statični i dinamički faktori koji ukazuju na rizik da će pritvorenik/zatvorenik počiniti seksualno nasilje:¹¹

---

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Kim English et al., *Sexual Assault in Jail and Juvenile Facilities: Promising Practices for Prevention and Response* (Seksualni napad u zatvoru i ustanovama za maloljetnike: obećavajuće prakse za prevenciju i odgovor), konačni izvještaj, Ministarstvo pravosuđa SAD-a, novembar 2011, str. 6, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236738.pdf>.

- Mlađi je od 30 godina, ali stariji od žrtve.
- Fizički je jači od žrtve.
- Naviknutiji je na zatvorsko okruženje nego žrtva.

Uočeno je i da su pritvorenici/zatvorenici koji počine seksualni napad u pritvorskim ustanovama većinom:

- ranije boravili u odgojno-popravnim ustanovama;
- živjeli u urbanim područjima prije izdržavanja zatvorske kazne;
- počinili nasilno krivično djelo;
- povezani sa nekom bandom i
- krše druga zatvorska pravila.

4. RAZUMIJEVANJE ZAŠTO SE SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE ČESTO NEDOVOLJNO PRIJAVLJUJE

Studije u široj zajednici pokazuju da žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja nedovoljno prijavljuju takve slučajeve iz više razloga, koji se vjerovatno dodatno pojačavaju u zatvorenim okruženjima. Osim toga, postoje specifične prepreke prijavljivanju ove vrsta nasilja u mjestima lišenja slobode.

Prilikom procjene pojave SGBV-a u mjestima lišenja slobode, bilo bi korisno da mehanizmi za praćenje prvo steknu uvid u to da li žrtve i svjedoci smatraju da mogu sigurno prijaviti incidente nasilja. Ako posmatrači otkriju da je seksualno i rodno zasnovano nasilje latentni problem, onda trebaju nastojati utvrditi zašto je to slučaj i dati preporuke za uklanjanje eventualnih prepreka prijavljivanju.

Neke od uobičajenih prepreka su sažete u nastavku kako bi pomogle posmatračima da shvate zašto bi nedovoljno prijavljivanje moglo predstavljati problem. U ovom su dijelu date i neke praktične ideje o tome kako posmatrači mogu procijeniti koje bi prepreke mogle biti relevantne za institucije koje prate.

Uobičajene prepreke prijavljivanju seksualnog i rodno zasnovanog nasilja

- **Psihološke barijere i stigma:** Društvene norme i rodni stereotipi doprinose osjećaju srama i poniženosti kod osoba koje su preživjele seksualno i rodno zasnovano nasilje. Ova osjećanja može biti još teže prevladati u mjestima lišenja slobode, jer žrtve nemaju isti pristup službama podrške koje su inače dostupne u društvu. Muškarci i dječaci možda posebno nerado prijavljuju ovu vrstu nasilja zbog osjećaja stida i krivice, ili zbog stigme koja se vezuje za žrtve seksualnog nasilja.
- **Strah od odmazde i osvete:** Strah od počinioca i odmazde jedan je od najčešćih razloga zbog kojeg žrtve i svjedoci ne prijavljuju incidente seksualnog nasilja. U zatvorenim ustanovama pojačan je strah od odmazde i mogućih prijetnji počinilaca nasilja, zbog čega ga žrtve i ne prijavljuju. Privorenici/zatvorenici rizikuju da budu etiketirani kao “doušnici”, što bi ih moglo učiniti metama odmazde gore od agresije koju su nastojali izbjeći. Maloljetnici koji su pritvoreni sa odraslima mogu imati posebno jak strah od odmazde. Strah od odmazde odvraća i osoblje i svjedoke nasilja od prijavljivanja SGBV-a.

- **Druge moguće posljedice izvještavanja:** Žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u zatvorenim ustanovama ne smiju prijaviti nasilje jer misle da će biti kažnjene zbog toga. Možda su zabrinute i da će ih prebaciti na drugu lokaciju radi lične zaštite. To ponekad može dovesti do pogoršanja njihovih životnih uslova, a posebno za žene to može značiti da bi ih odveli još dalje od njihovih domova. Isto tako, osobe lišene slobode možda ne smiju prijaviti zlostavljanje jer se boje da će biti podvrgnute invazivnim medicinskim pregledima i/ili ispitivanjima.
- **Odnos između žrtve i napadača:** Odnos između žrtve i napadača nameće prepreke za prijavu zlostavljanja u svim okruženjima i može biti posebno složen u mjestima lišenja slobode. Kada seksualno i rodno zasnovano nasilje poprimi oblik prinudnog seksa u zamjenu za neku korist, žrtva možda oklijeva prijaviti nasilje zato što će time izgubiti navedenu korist ili odgovarati zbog saučesništva u kršenju zatvorskih pravila.
- **Prihvatanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja kao “dijela kazne” ili neizbježnog:** Seksualno i rodno zasnovano nasilje u mjestima lišenja slobode često se smatra neizbježnim ili čak zaslužnim, odnosno posljedicom služenja zatvorske kazne. Posebno novopridošli zatvorenici mogu očekivati seksualno nasilje kao dio neformalnog procesa “uvođenja” u zatvor. Takvi stavovi mogu odvratiti žrtve od prijavljivanja nasilja.
- **Nepostojanje nezavisnih i efikasnih mehanizama za pritužbe:** U nekim mjestima lišenja slobode ne postoje formalne procedure za podnošenje pritužbi. U drugim slučajevima, pritvorenci/zatvorenici možda ne znaju kako se žaliti ili nisu sposobni to učiniti (npr., ako ne govore jezik, nepismeni su ili slabo pismeni, imaju probleme sa mentalnim zdravljem ili su u izolaciji). Žene i maloljetnici mogu naići na specifične prepreke u pristupu takvim postupcima.
- **Stav da je prijavljivanje besmisleno i/ili nepovjerenje u mehanizme za podnošenje pritužbi:** Kada nadležni organi nisu u stanju spriječiti seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje ili ne preduzmu mjere protiv počinitelaca, preživjele/i mogu izgubiti nadu i odustati od prijavljivanja jer smatraju da je to besmisleno ili opasno. Ako takvo nasilje počine zaposlenici, može se javiti snažan osjećaj da ne postoji mogućnost za preduzimanje korektivnih mjera. Nadležni organi često ne shvataju ozbiljno navode o seksualnom nasilju koje su počinile žene.
- **Pritvorenci/zatvorenici nisu upoznati sa svojim pravima:** Osobe koje su lišene slobode možda ne znaju za svoje pravo na zaštitu od nasilja i pravo na pravnu zaštitu ako je do takvog nasilja došlo.
- **Strah od isključenja i degradacije (zaposlenici):** Osoblje nerado prijavljuje incidente SGBV-a nad pritvorenicima/zatvorenicima zbog straha od moguće negativne reakcije kolega i/ili pritvorenika/zatvorenika, kao i straha od degradacije ili gubitka posla i isključenosti od strane drugih zaposlenika zbog prijavljivanja.

Procjena razloga za nedovoljno prijavljivanje – prijedlozi za posmatrače

Da bi istražili razloge nedovoljnog prijavljivanja u određenim ustanovama, posmatrači bi mogli uzeti u obzir neka od pitanja navedenih u nastavku. Imajte na umu da su neki razlozi za nedovoljno prijavljivanje direktno povezani sa mehanizmima za podnošenje pritužbi, pa se o njima govori u kasnijem dijelu o pritužbama ([dio 9.7](#)).

- > Da li žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja imaju mogućnost prijaviti nasilje, kako interno tako i izvan ustanove, uključujući, npr., prijavljivanje ženskom ili muškom članu osoblja, osobi iste vjerske pripadnosti ili kulturnog miljea, medicinskom stručnjaku ili advokatu?
- > Da li žrtve i svjedoci nasilja mogu pristupiti programima podrške za seksualno i rodno zasnovano nasilje, sličnim onima koji su dostupni u zajednici? Da li je bilo pokušaja povezivanja s takvim agencijama u zajednici kako bi se provjerilo mogu li one pružati usluge u zatvoru?
- > Da li ustanova osigurava materijale za podizanje svijesti o SGBV-u i šta bi pritvorenik/zatvorenik trebao učiniti ako postane meta takvog zlostavljanja, uključujući informacije o tome kome se obratiti? U kojoj fazi pritvorenici/zatvorenici dobiju ove informacije? Da li su one istaknute na vidnom mjestu u ustanovi? Da li su osigurane na jezicima koje zatvorenici razumiju?
- > Ako neko prijavi zlostavljanje, koje se mjere preduzimaju kako bi se osigurala trenutna zaštita od daljnjeg nasilja? Postoje li dostupni programi zaštite žrtava ili svjedoka i znaju li ljudi kako im pristupiti?
- > Kako zatvorske vlasti osiguravaju da se prijave seksualnog i rodno zasnovanog nasilja čuvaju potpuno povjerljivo kako bi se smanjio rizik da će počinioci nasilja saznati za njih i preduzeti mjere odmazde?
- > Kakvi su stavovi prema SGBV-u u pritvorskoj ustanovi? Postoji li kultura tretiranja ove vrste nasilja kao neizbježnog ili kao dijela zatvorske kazne?
- > Da li zatvorske vlasti imaju efektivnu kontrolu nad zatvorskom populacijom ili postoji jaka kultura samoupravljanja među zatvorenicima?
- > Kada neko prijavi da je bio izložen seksualnom nasilju, da li nadležni organi omogućavaju pristup nezavisnom zdravstvenom stručnjaku? Postoji li mogućnost da preživjelima stručnjak pomogne u dokumentiranju seksualnog napada?
- > Imaju li žrtve seksualnog nasilja pristup iskusnim psihijatrima, psiholozima i ginekolozima koji su obučeni za liječenje osoba koje su preživjele takvo nasilje? Znaju li osobe koje su pod rizikom od nasilja da bi mogle imati pristup takvim stručnjacima ako prijave seksualno zlostavljanje?

- > Koje uobičajene mjere zaštite preduzimaju nadležni organi kada zatvorenik prijavi da je bio meta zlostavljanja? Kako se nadležni organi pobrinu da žrtve ne budu kažnjene zbog prijave nasilja?
- > Postoje li mehanizmi kojima bi se osiguralo da osoblje ne bude kažnjeno zbog prijavljivanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja?

5. KAKO UKLJUČITI PITANJE SEKSUALNOG I RODNO ZASNOVANOG NASILJA U PRAĆENJE

U ovom je dijelu opisano kako mehanizmi za praćenje mogu uključiti seksualno i rodno zasnovano nasilje u svoj redovni rad na praćenju, kao i kako obuhvatiti ovo pitanje bez skretanja neželjene pažnje na žrtve i potencijalne žrtve nasilja ili stvaranja dodatnih rizika za njih i ostale koji žele progovoriti o takvom nasilju.

Teško je efikasno pratiti sve oblike nasilja u mjestima lišenja slobode, uključujući i one koji predstavljaju mučenje i druge oblike okrutnog postupanja. Praćenje slučajeva i rizika od SGBV-a može nositi i posebne izazove, zbog prirode zlostavljanja. S druge strane, s obzirom na različite oblike i težinu ove vrste nasilja, neke nasilne prakse lakše je pratiti od drugih.

Kao osnovni princip, pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja trebalo bi biti uključeno u mandat i smjernice svih mehanizama za praćenje i zasnivati se na međunarodnim principima ljudskih prava koji se odnose na SGBV.¹² Potrebno je izdvojiti finansijske i druge resurse imajući to na umu. Nadzorna tijela bi trebala imati i interne protokole za obradu navoda o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju.

Intervjuiranje ili ispitivanje osobe o zlostavljanju, a posebno seksualnom zlostavljanju, izuzetno je osjetljivo pitanje, a za određene osobe, uključujući djecu, pripadnike LGBTI zajednice i osobe sa mentalnim poteškoćama potrebno je uzeti u obzir neke specifične elemente. Da bi stekli odnos povjerenja, posmatrači nekad moraju obaviti niz posjeta, a ako otkriju nasilje, možda će biti potrebne naknadne posjete zdravstvenim radnicima i stručnjacima koji rade s preživjelima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Ova i druga razmatranja obrađena su u nekoliko stručnih publikacija.¹³ Osim toga, mnogi nacionalni i regionalni mehanizmi već imaju vlastite smjernice za praćenje i važno je da posmatrači međusobno dijele informacije i iskustva.

---

12 ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, op. cit., napomena 1.

13 Pogledati, na primjer: Univerzitet Essex, *The Torture Reporting Handbook*, Human Rights Centre (Priručnik za prijavljivanje mučenja, Centar za ljudska prava), Colchester: Univerzitet Essex, 2000; i OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (Istanbulski protokol: Priručnik o efikasnoj istrazi i dokumentiranju mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, New York i Ženeva: OHCHR, 2004.

5.1 Strateško planiranje i utvrđivanje prioriteta

Obim u kojem se seksualno nasilje i rodno zasnovano nasilje može uključiti u praćenje zavisi od posebnih modaliteta i mandata mehanizama za praćenje, kao i njihovog kapaciteta, nivoa stručnosti i resursa dodijeljenih za praćenje svake ustanove. Dakle, timovi za praćenje morat će strateški planirati da uključe SGBV na osnovu analize postojećih informacija, uključujući rezultate prethodnih posjeta i prioritete koje su utvrdili sadašnji i bivši pritvorenici/zatvorenici, članovi porodice i druge relevantne osobe.

Treba napomenuti da, čak i ako se posjeta u okviru praćenja ne fokusira na seksualno i rodno zasnovano nasilje niti ga uključuje kao komponentu, može se ispostaviti da ono predstavlja problem, pa bi posmatrači trebali biti spremni za tu mogućnost. U takvim slučajevima, posmatrači mogu odlučiti dati prioritet ovom pitanju u narednim posjetama.

Posmatrači mogu uključiti pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u svoje praćenje na različite načine, na osnovu strateških i logističkih razmatranja i raspoloživih resursa. Stoga, uz uvođenje rodni pitanja u sve aktivnosti, tim bi mogao odlučiti da provede program tematskih posjeta s posebnim fokusom na SGBV, ili bi se mogao fokusirati na ovu vrstu nasilja u određenim ustanovama u toku svog tekućeg rada. Koja god strategija je odabrana, ona se mora provesti nakon pažljivog razmatranja svih mogućih sigurnosnih pitanja.

Kada određuju lokacije koje će posjetiti ili na drugi način istraživati u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem, posmatrači bi mogli mapirati različite ustanove. To može uključiti sljedeća razmatranja:

- ustanove u kojima je dostupno malo informacija o nivoima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja;
- ustanove sa visokim brojem prijava SGBV-a;
- mjesta lišenja slobode u kojima je zatvoren značajan broj osoba za koje se smatra da su pod rizikom od SGBV-a;
- ustanove koje su drugi posmatrači, bivši pritvorenici/zatvorenici, osoblje, posjetioci ili drugi akteri prepoznali kao okruženja sa visokim rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja;
- lokacije na kojima su pritvoreni/zatvoreni i muškarci i žene te lokacije gdje su pritvorenice/zatvorenice pod nadzorom muškog osoblja;
- posebno pretrpane ustanove;
- ustanove sa visokim nivoom osiguranja;
- ustanove na udaljenim lokacijama;

- ustanove koje nisu praćene u posljednje vrijeme i
- ustanove u kojima se nedavno promijenila uprava.

Ponekad bi moglo biti korisno fokusirati se na mjesta lišenja slobode gdje se seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje prijavljuje rijetko ili nikako kako bi se utvrdili i širili primjeri dobre prakse, ili zato što se iz određenih razloga smatra da je nasilje prisutno, ali se ne prijavljuje. Posmatrači bi mogli odlučiti i da posebno prate ustanove koje već imaju efikasnu politiku nulte tolerancije prema SGBV-u da bi razumjeli kako se ona provodi u praksi i izradili praktične preporuke za druge ustanove.

Kada posmatrači odluče uključiti ili dati prioritet pitanju SGBV-a tokom posjeta u okviru praćenja, trebaju pripremiti sastav tima imajući u vidu raznovrsnost i relevantno znanje koje njegovi članovi posjeduju.

5.2 Utvrđivanje jasnih ciljeva u odnosu na seksualno i rodno zasnovano nasilje

Prilikom planiranja uključivanja pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u redovno praćenje ili u praćenje koje se fokusira na tu vrstu nasilja, timovi trebaju utvrditi jasne, ostvarive ciljeve, sa mjerljivim rezultatima. Generalno, timovi za praćenje trebaju nastojati da:

- > razumiju kontekst u kojem se nasilje dešava u pritvorskim ustanovama, uključujući relevantne zakone, propise i procedure;
- > istraže vrste i obim seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u svakoj ustanovi;
- > identificiraju grupe ili osobe koje su najviše izložene riziku od SGBV-a, kao i zbog čega je to tako;
- > razumiju zašto pojedinci vrše seksualno i rodno zasnovano nasilje u mjestima lišenja slobode;
- > utvrde da li se ovo nasilje nedovoljno prijavljuje i, ako je to tako, razloge zbog kojih pritvorenici/zatvorenici i osoblje ne prijavljuju takve slučajeve;
- > dobro razumiju stavove uprave, osoblja i pritvorenika/zatvorenika o pitanju SGBV-a;
- > procijene efikasnost postojećih mehanizama za sprečavanje i reagiranje na navode o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u određenim ustanovama i pravosudnom sistemu u cjelini i
- > razmotre interno praćenje i službene mehanizme za podnošenje pritužbi.

Kada se postave opći ciljevi u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem, timovi za praćenje mogu lakše odrediti koje činjenice treba utvrditi kada planiraju posjetu određenim mjestima lišenja slobode. Neke od njih mogu biti:

- > sastav zatvorske populacije, uključujući rodni sastav i poznate grupe koje bi mogle biti u posebno ugroženom položaju;
- > veličina i lokacija pritvorske ustanove;
- > sastav osoblja, uključujući rodnu ravnotežu;
- > nivo osiguranja u ustanovi;
- > prethodne pritužbe, istrage i krivična gonjenja u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem i
- > evidencija prethodnih posjeta u svrhe praćenja SGBV-a i informacije iz drugih izvora, uključujući medije, OCD-e, bivše pritvorenike/zatvorenike, članove porodice i druge posjetioce.

5.3 Alati za praćenje

U okviru pripreme, tijela za praćenje trebaju preispitati svoje istraživačke alate, uključujući liste pitanja, kontrolne liste i ankete, kako bi uključila odgovarajuća pitanja u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem. Nadzorna tijela možda žele izraditi materijale koji se posebno odnose na SGBV i/ili revidirati alate koje koriste tokom općih posjeta kako bi uključila ovo pitanje.

Prilikom izrade ovih materijala, posmatrači bi trebali imati na umu etičke, sigurnosne i aspekte povjerljivosti, kao i potrebu da se izbjegne sekundarna viktimizacija¹⁴. Ako je moguće, posmatrači bi se mogli konsultirati sa osobama koje imaju iskustva u obavljanju razgovora sa žrtvama seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u zajednici ili drugim tijelima za praćenje koja su već izradila uspješnu metodologiju za praćenje ove vrste nasilja ili mjesta lišenja slobode. Posmatračima su dostupne i stručne publikacije koje nude više informacija.¹⁵

---

14 Sekundarna viktimizacija je poznata i kao viktimizacija nakon počinjenog djela. Odnosi se na okrivljavanje žrtve krivičnog djela umjesto počinioca. Stavovi i ponašanja kojima se okrivljuje žrtva mogu izazvati dodatnu traumu kod žrtava seksualnog nasilja.

15 Pogledati, na primjer: SZO, *Practical Guide for Researching Violence against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists* (Praktični vodič za istraživanje nasilja nad ženama: praktični vodič za istraživače i aktiviste), Ženeva: SZO, 2005, <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9241546476/en/>; APT, *Monitoring Places of Detention: A Practical Guide* (Praćenje pritvorskih ustanova: praktični vodič), Ženeva: APT, 2004, <https://www.apr.ch/en/resources/publications/monitoring-places-detention-practical-guide-2004>; APT, *Monitoring Police Custody: A Practical Guide* (Praćenje policijskog pritvora: praktični vodič), Ženeva: APT, 2013, https://www.apr.ch/sites/default/files/publications/monitoring-police-custody_en_0.pdf; i APT, *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide*, op. cit., napomena 1.

5.4 Povezani rizici i izazovi

Prilikom određivanja koje ustanove treba posjetiti i koje pritvorenike/zatvorenike ispitati i intervjuirati u tim ustanovama, možda je dobro da se posmatrači usmjere na osobe za koje se smatra da su pod najvećim rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Međutim, posmatrači moraju znati da postoje značajni izazovi i rizici u praćenju položaja određenih grupa ili pojedinaca i svoju metodologiju trebaju odrediti imajući to na umu. Na primjer, osim ako ne postoji način da se učešće ciljne grupe sačuva u tajnosti, intervjui “jedan na jedan” mogu privući nepotrebnu pažnju na nju i izložiti je dodatnom riziku.

Isto tako, ako osoblje ili druge osobe dobiju bilo kakvu naznaku da će se predstojeća posjeta u okviru praćenja fokusirati na SGBV unutar ustanove, žrtve takvog nasilja mogle bi ponovo postati meta kako bi se spriječile da ga prijave. Osoblje i pritvorenici/zatvorenici, uključujući i počiniocce nasilja, također mogu biti upozoreni na pitanja o SGBV-u ako i sami učestvuju u intervjuima/istraživanjima, a zatim preduzeti mjere kako bi spriječili druge da progovore o nasilju.

Također, ako je upravi pritvorske ustanove poznato da je određena osoba bila izložena seksualnom i rodno zasnovanom nasilju ili drugoj vrsti zlostavljanja, oni mogu pronaći način da se pobrinu da ta osoba ili svjedoci nasilja ne razgovaraju s posmatračima niti da učestvuju u njihovim posjetama na drugi način. Stoga bi posmatrači trebali uložiti sve moguće napore da razgovaraju s pritvorenicima/zatvorenicima koje odaberu, bez uključivanja uprave pritvorske ustanove.

Ako povjerljivost nije garantirana – naprimjer, ako zatvorsko osoblje prati intervju – onda se posmatrači trebaju suzdržati od direktnog postavljanja pitanja o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju, jer bi to pojedince moglo izložiti riziku.

Ako posmatrački tim smatra da je osoba s kojom su razgovarali ili koja je učestvovala u praćenju pod bilo kakvim rizikom, trebaju što prije organizirati ponovnu posjetu kako bi procijenili položaj te osobe.

Sigurnost timova za praćenje jedna je od ključnih stvari koje treba uzeti u obzir tokom posjeta ustanovama. Ako postoji bilo kakav rizik da bi posmatrači ili prevodioci mogli i sami biti izloženi seksualnom i rodno zasnovanom nasilju ili drugoj vrsti zlostavljanja tokom intervjua “jedan na jedan”, možda je potrebno da dva posmatrača budu na raspolaganju za određeni intervju. Timovi trebaju razmotriti i da li je sigurno ili prikladno da posmatračice samostalno vode intervjue s pritvorenicima/zatvorenicima ili muškim članovima osoblja.

5.5 Osiguravanje potpune povjerljivosti

Prioritetno je da tijela za praćenje budu u mogućnosti osigurati potpunu povjerljivost i zaštitu svojih istraživanja i podataka kako bi zaštitili osobe o kojima je riječ. Oni bi trebali koristiti isključivo sigurne sisteme za pohranjivanje informacija o slučajevima i pobrinuti se da se svi intervjui i ankete mogu obaviti uz potpunu povjerljivost.

Posmatrači ne bi trebali koristiti imena pritvorenika u razgovorima sa nadležnim organima ili medijima i trebaju poštovati njihovu anonimnost i u drugim diskusijama. Lični podaci ne trebaju se objavljivati ni dijeliti bez izričite saglasnosti osobe o kojoj je riječ.

6. METODOLOGIJA PRAĆENJA

Timovi trebaju osmisliti i prilagoditi svoje metode praćenja kako bi se pobrinuli da pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja propisno uključe u svoj rad i ublaže specifične rizike i izazove povezane s praćenjem ove vrste nasilja.

Za timove za praćenje može biti korisno i da komuniciraju i koordiniraju sa drugim mehanizmima za praćenje u svojoj ili drugim državama, razgovaraju o tome kako pristupaju pitanju SGBV-a, razmjenjuju ideje i informacije i izbjegnu dupliranje posla kada je to prikladno. Potrebno je i da sami posmatrači budu senzibilizirani za pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i da razumiju kako da pristojno i s poštovanjem komuniciraju sa osobama koje su mu izložene.

6.1 Pregled zakona, politika i procedura

Prva strategija tijela za praćenje treba biti da pregledaju sve relevantne zakone, politike i procedure kako bi ocijenili da li je pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja adekvatno zastupljeno, u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava o prevenciji i odgovoru na rodno zasnovano nasilje. Ovo je važan korak da se utvrdi da li takve odredbe nedostaju, da li se važeći zakoni i politike dosljedno primjenjuju i da li je osoblje upoznato s njima. Tijela za praćenje mogu predložiti i revidiranje, izmjene ili donošenje novog zakonodavstva kada je to potrebno.

To može obuhvatiti razmatranje sljedećeg:

- > Postoje li jasni zakoni i politike kojima se zabranjuje seksualno i rodno zasnovano nasilje u mjestima lišenja slobode?
- > Postoje li rodno odgovorne politike upravljanja i da li se kodeks ponašanja osoblja bavi SGBV-om?
- > Koje odredbe postoje kojima se nalaže da se navodi o SGBV-u propisno istraže i odgovorni procesuiraju? Da li se djela nasilja procesuiraju na isti način kao da su počinjena u široj zajednici?
- > Da li domaće krivično pravo, politike i procedure pružaju odgovarajuću zaštitu od SGBV-a i obeštećenje žrtvama?
- > Da li je efikasnost postojećih inicijativa za prevenciju i rješavanje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja nezavisno ocjenjivana?
- > Da li je SGBV uključen u zadatke i djelokrug mehanizama unutrašnjeg nadzora?

6.2 Pregled ostalih relevantnih informacija i dokumentacije

Prije posjete određenoj ustanovi, posmatrači se trebaju upoznati sa svim postojećim informacijama koje se odnose na seksualno i rodno zasnovano nasilje, uključujući anegdotske.

Važno je i da posmatrači procijene u kojoj su mjeri nadležni organi izdvojili resurse za provođenje istraživanja i analizu informacija o pojavi SGBV-a u mjestima lišenja slobode, uključujući prikupljanje podataka. To bi trebalo uključiti analizu resursa i druge podrške koju je vlada stavila na raspolaganje u istraživanju i rješavanju ovog pitanja, kao i da li država omogućava drugim organizacijama da provode nezavisne studije.

Takvo je istraživanje ključno za izradu politike zasnovane na informacijama i dokazima. Informacije iz istraživanja u određenim državama trebaju se koristiti za osmišljavanje programa obuke, podizanje svijesti o problemu i utvrđivanje odgovarajućih odgovora u politici i praksi.

Imajući na umu da će mehanizmi za praćenje imati različite nivoe pristupa informacijama, to, između ostalog, može uključivati:

- > sve postojeće ankete o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju među relevantnim akterima iz opće populacije ili preglede i analize administrativnih podataka iz cijele zemlje, kao što su zatvorski dosjei, policijski podaci, sudski izvještaji i podnesene žalbe;
- > sve druge službene podatke o učestalosti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i informacije o preduzetim mjerama;
- > nalaze prethodnih posjeta radi praćenja i utvrđivanja činjenica iz vlastitog ili drugih mehanizama za praćenje. Ranije primljene navode treba pravilno i povjerljivo evidentirati kako bi se omogućio jednostavan pristup informacijama;
- > pregled informacija dostavljenih u okviru procesa periodičnih izvještaja o državama, npr. izvještavanja o provođenju Konvencije UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencije UN-a protiv mučenja (UNCAT), Konvencije UN-a o pravima djeteta (CRC) ili u okviru Univerzalnog periodičnog pregleda Vijeća UN-a za ljudska prava (UPR);
- > svu relevantnu sudsku praksu u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem u mjestima lišenja slobode. To može uključivati sudsku praksu domaćih i međunarodnih sudova, a može se proširiti i na pritužbe podnesene tijelima za praćenje provođenja ugovora ili specijalnim izvjestiocima;
- > akademske, nevladine ili medijske izvještaje o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u pritvorskim objektima u zemlji ili u određenim ustanovama. Pregled

medija također bi mogao otkriti korisne informacije o stavovima medija i javnosti o SGBV-u u mjestima lišenja slobode ili stavu nadležnih organa o toj temi;

- > prethodne pritužbe pritvorenika/zatvorenika, osoblja, pružalaca usluga, članova porodice ili drugih posjetilaca na SGBV, uključujući slučajeve koji su doveli do sudskog postupka;
- > procjenu sastava pritvorenika/zatvorenika, nivoa pretrpanosti, broja osoblja i lanca komande;
- > procjenu procedura zapošljavanja, priručnika za obuku osoblja i kodeksa ponašanja da bi se ispitao način provjere osoblja, raznolikost i jednake mogućnosti i
- > ispitivanje u kojoj mjeri nadležni organi razmatraju i koriste alternative pritvoru za osobe za koje smatraju da su pod rizikom od SGBV-a, uključujući ranije zlostavljane osobe.

6.3 Posjeta ustanovi

Posjeta pritvorskoj ustanovi vjerovatno će biti glavni izvor informacija za posmatrački tim i uključivati intervjue s pritvorenicima/zatvorenicima, upravom, osobljem i drugim akterima. Mnogi mehanizmi za praćenje imat će i mandat da pregledaju sve prostore ustanove i dosjee i registre pritvorenika/zatvorenika. Neki imaju mogućnost gledati snimke kamera za videonadzor i slušati audiozapise.

U zavisnosti od svog mandata, posmatrači u nekim zemljama mogu planirati nenajavljene posjete. Kada o tome odlučuju, trebali bi odvagnuti mogućnosti i izazove u vezi s praćenjem seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Naprimjer, kada su posjete nenajavljene, nadležni organi imaju manje prilike da zaprijetе preživjelima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. S druge strane, nenajavljene posjete mogu otežati omogućavanje pristupa posmatračima koji su specijalizirani za SGBV. Posmatrači bi trebali razmisliti i o tome da pitaju sadašnje i bivše pritvorenike/zatvorenike i posjetioce postoje li dijelovi ustanove u kojima su rizici od SGBV-a visoki te uložiti napore da posjete upravo takve lokacije.

Tokom vizuelnih pregleda, važno je da posmatrači obiđu sve dijelove ustanove, da utvrde postoje li mjesta na kojima bi rizik od SGBV-a mogao biti posebno visok – imajući na umu da se ta vrsta nasilja može pojaviti bilo gdje i bilo kad. U Poglavlju 8 ovog dokumenta dati su prijedlozi takvih lokacija. Generalni obilazak prostorija posmatračima može dati dobar uvid u kulturu ustanove i omogućiti im da bolje razumiju detaljne iskaze o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju koje kasnije dobiju.

6.4 Intervjui s pritvorenicima/zatvorenicima

Prilikom prikupljanja informacija o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju od pritvorenika/zatvorenika, posmatrači trebaju razmisliti o tome koga žele uključiti, metodologiji uzorkovanja i najboljim metodama za pribavljanje informacija. Najvažnije je da izaberu metode koje bi bile najsigurnije i najprikladnije, s obzirom na osjetljivu prirodu predmeta i kontekst u kojem djeluju, uključujući dominantnu kulturu ili supkulturu u ustanovi.

Iznad svega, tijela za praćenje trebaju se pobrinuti da primjenjuju princip “ne nanosi štetu” tokom intervjuiranja pritvorenika/zatvorenika.

Kako bi se pružila zaštita od mogućnosti daljnjeg zlostavljanja i dobio najbolji mogući pregled prirode i obima nasilja, možda je korisno tražiti nasumičan uzorak učesnika koji odražava sastav ukupne zatvorske populacije. Na taj način, posmatrači mogu uključiti osobe koje su pod najvećim rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, uključujući maloljetnike, strane državljane i LGBTI osobe, ili potencijalne počiniocce nasilja, bez skretanja neželjene pažnje na njihov položaj.

Stoga, kada je to moguće, grupe učesnika bi trebale:

- biti rodno uravnotežene;
- uključiti reprezentativan uzorak i pritvorenika i osuđenih zatvorenika;
- uključiti rizične grupe među veće grupe zatvorenika kako bi se smanjio rizik od njihove identifikacije i proganjanja;
- uključiti pritvorenike/zatvorenike koji su prijavljivali seksualno nasilje;
- predstavljati različite starosne grupe u okviru zatvorske populacije;
- uključiti pritvorenike/zatvorenike iz različitih krila/blokova/ćelija/spavaonica;
- uključiti pritvorenike/zatvorenike koji su pod nekom vrstom kazne;
- uključiti one koji imaju probleme sa fizičkim/mentalnim zdravljem;
- predstavljati različite nivoe sigurnosnog rizika u pritvorskoj ustanovi i različite dužine kazne osuđenih zatvorenika i
- uključiti neke pritvorenike/zatvorenike koji su nedavno stigli u ustanovu.

Prilikom određivanja načina prikupljanja informacija, posmatrači trebaju razmotriti najprikladniju metodu za praćenje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, jer je to vrlo osjetljivo pitanje. Najvažnije je da steknu povjerenje pritvorenika/zatvorenika.

Zatvorene grupne diskusije s pritvorenima/zatvorenima mogu predstavljati korisne forume za razgovor o nekim oblicima SGBV-a, uključujući maltretiranje i ponižavanje od strane osoblja, kao i za stvaranje slike o dominantnoj kulturi u ustanovi. Međutim, one možda nisu prikladne za razgovor o nasilju među zatvorenima i mogu predstavljati značajan rizik po učesnike.

Isto tako, malo je vjerovatno da će se u neobaveznim razgovorima s pritvorenima/zatvorenima otkriti značajne informacije o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju, ali bi oni mogli dati važne naznake o stavovima osoblja i pritvorenika/zatvorenika o ovom pitanju i pomoći da se utvrde gorući problemi u ustanovi, kao i najugroženije grupe i pojedinci.

Prilikom praćenja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode, privatni i povjerljivi intervjui “jedan na jedan” generalno pružaju mnogo sigurnije okruženje i sagovornicima ostavljaju više vremena da govore o različitim aspektima svog života u pritvoru. Ovo je važno zato što pitanje SGBV-a za neke od njih možda ne predstavlja gorući problem ili ga se neće odmah sjetiti. Drugima će možda trebati vremena da razmisle da li se osjećaju sigurno i ugodno vezano za otkrivanje informacija o nasilju, dok neki mogu biti zbunjeni, emotivni ili neće biti u stanju prisjetiti se vremena i pojedinosti određenih incidenata.

Međutim, kod intervjua “jedan na jedan”, mora se voditi računa o tome da se ne skreće nepotrebna pažnja na pojedinca i da se smanji rizik od odmazde. Stoga treba pažljivo razmotriti lokaciju i nivo privatnosti prostorije za intervju, kao i način na koji je osoba dovedena u tu prostoriju.

Istraživanja, uključujući istraživanja klime, također mogu pružiti koristan medij žrtvama seksualnog i rodno zasnovanog nasilja da povjerljivo i anonimno prijave nasilje, iako je u tom slučaju nivo detalja ograničen, a učesnicima možda nije ugodno da na taj način podnesu prijavu. Alati za istraživanje mogu biti izuzetno korisni u pribavljanju kvantitativnih podataka o nivoima SGBV-a u određenoj ustanovi i pomoći posmatračima da osmisle detaljnije popratne aktivnosti.

Posmatrači moraju odlučiti o najprikladnijem i najsigurnijem načinu prikupljanja informacija, na osnovu različitih faktora, uključujući razmatranja specifična za državu i ustanovu, odnos sa zatvorskim rukovodstvom/osobljem i vlastiti nivo iskustva.

Tehnike vođenja intervjua

Na početku svakog intervjua, posmatrači bi se trebali predstaviti i objasniti njegovu svrhu. Trebaju jasno dati do znanja da je razgovor povjerljiv, kao i šta mogu ili ne mogu učiniti povodom informacija koje dobiju.

Posmatrači također trebaju objasniti da ako neko pitanje kod osobe izaziva nelagodu ili je uznemirava, ne mora odgovoriti na njega, kao i da sagovornici u bilo kom trenutku mogu zatražiti da se intervju prekine. Važno je i omogućiti sagovornicima da naprave pauzu tokom intervjua.

Posmatrači također mogu predložiti da pritvorenici/zatvorenici razgovaraju s psihologom ili savjetnikom ako im je intervju mučan ili uznemirujući. To je moguće samo u državama/ustanovama u kojima su takve usluge dostupne na siguran način.

Posmatrači se trebaju pobrinuti da osobe s kojima obavljaju intervju u potpunosti razumiju prednosti, kao i moguće rizike bilo koje radnje koja se preduzme u njihovo ime. Trebaju paziti i da koriste odgovarajući jezik s pritvorenicima/zatvorenicima, između ostalog, i kada razgovaraju o pitanju SGBV-a.

Generalno, korisnije je postaviti niz otvorenih pitanja umjesto stroge liste pitanja o pritvoru ili samom SGBV-u. To će sagovornicima omogućiti da pokrenu pitanje SGBV-a kada budu spremni za to i da se slobodnije izražavaju. Važno je omogućiti ljudima da govore o pitanjima koja su im važna, kao i da to učine kada im odgovara. Međutim, korisno je imati na raspolaganju kontrolnu listu ili upitnik kako bi se osiguralo da su sve važne teme obuhvaćene tokom intervjua.

Ljudi će se generalno osjećati ugodnije ako intervju započne općim pitanjima o njihovoj situaciji. Naprimjer, oni koji vode intervju mogu sagovornika pitati koliko dugo je u pritvoru ili odakle je.

Kada se prelazi na konkretnije oblasti, treba izbjegavati sugestivna, osuđujuća i zatvorena pitanja o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju kada je to moguće. Poželjna su otvorena pitanja. U nastavku je dat primjer kako se isto pitanje može postaviti na različite načine:

- *Sugestivno*: Policijski službenici su vas zlostavljali, zar ne?
- *Osuđujuće*: Šta ste uradili pa su se ponašali agresivno prema vama?
- *Zatvoreno (s ponuđenim odgovorom)*: Da li su vas policijski službenici zlostavljali?
- *Otvoreno*: Recite mi o svojim iskustvima s policajcima. Kako su se ponašali?

U zavisnosti od odgovora, posmatrači mogu pratiti signale i tražiti više konkretnih detalja, kada je to potrebno i prikladno.

Kada se obavlja razgovor s pritvorenima/zatvorenima o potencijalno osjetljivim temama kao što je SGBV, uključujući pretrase tijela i medicinske preglede, posmatrači bi prvo trebali provjeriti da li je osobi ugodno da razgovara o tim pitanjima. Neka pitanja mogu biti neprimjerena za određene sagovornike, a posmatrači bi trebali biti obučeni da o tome odluče tokom intervjua, na osnovu svog znanja o osobi i iskustva s njom. Posmatrači trebaju imati na umu činjenicu da za neke pritvorenike/zatvorenike pitanja o seksualnom nasilju mogu vratiti ranija traumatska iskustva koja su im se desila prije dolaska u pritvor/zatvor.

U slučaju pritvorenika/zatvorenika koji pripadaju LGBTI zajednici, posmatrači trebaju posebno paziti da ne postavljaju direktna pitanja o seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu i pažljivo birati riječi koje koriste.

Šta treba, a šta ne treba raditi tokom intervjua

- ✓ Pobrinite se da intervju bude potpuno povjerljiv.
- ✓ Predstavite se i jasno objasnite razlog intervjua.
- ✓ Polako izgradite povjerenje i dajte ljudima vremena da se slobodno izraze.
- ✓ Koristite kontrolnu listu kako biste bili sigurni da ste obuhvatili sve bitne teme, ako je prikladno.
- ✓ Pojasnite sve nejasne, dvosmislene ili protivrječne informacije.
- ✓ Organizirajte naknadnu posjetu ako smatrate da je osoba u opasnosti zbog intervjua.
- ✗ Ne govorite i ne činite ništa što bi moglo osobu dovesti u opasnost.
- ✗ Nemojte skretati nepotrebnu pažnju na osobu koju intervjuirate.
- ✗ Izbjegavajte sugestivna, osuđujuća ili zatvorena pitanja.
- ✗ Ne razgovarajte o sadržaju intervjua javno ili s članovima pritvorskog/zatvorskog osoblja.
- ✗ Ne obećavajte nikakve mjere koje ne možete izvršiti.

Intervju sa osobama koje su prijavile seksualno nasilje¹⁶

Ako osoba prijavi seksualno nasilje, posmatrači trebaju postupati oprezno i osjećajno. Moraju pronaći ravnotežu između pribavljanja informacija o tome šta se dogodilo i izbjegavanja ponovne traumatizacije. Kad god je moguće, intervju sa djecom o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju treba voditi osoba koja posjeduje posebno stručno znanje o obavljanju razgovora sa djecom žrtvama nasilja. Posmatrači trebaju pitati da li osoba želi vidjeti zdravstvenog radnika ili razgovarati s psihologom ili savjetnikom, ako su takve usluge dostupne. Da bi se kasnije mogle preduzeti bilo kakve mjere, veoma je važno da medicinsko osoblje bude u mogućnosti što prije dokumentirati navode. Kada reagiraju na konkretne prijave nasilja, posmatrači prvo trebaju pitati da li je uredu da postave još pitanja.

16 Za detaljnije informacije o vođenju intervjua sa žrtvama seksualnog nasilja koje može dovesti do mučenja i druge vrste okrutnog postupanja i o prikupljanju medicinskih dokaza, uključujući etičke smjernice i standarde dokumentacije, pogledajte: Univerzitet Essex, *The Torture Reporting Handbook*, op. cit., napomena 13; i OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, op. cit., napomena 13.

Trebali bi izbjegavati ispitivanje o konkretnim detaljima nasilja, osim ako osoba dobrovoljno ne ponudi informacije. Posmatrači trebaju pitati i da li i kako mogu koristiti te informacije.

Ako je osobi neprijatno da govori o samom nasilju, posmatrači se mogu fokusirati na osnovne činjenice i eventualne daljnje radnje (npr.: da li je osoba podnijela pritužbu, kako su nadležni reagirali, da li se mogla obratiti ljekaru nakon nasilja, da li je mogla s nekim razgovarati o tome?). Trebali bi jasno staviti do znanja da ih sagovornik može u bilo kom trenutku upozoriti ako više ne želi odgovarati na pitanja.

Kako bi osigurali efikasnu istragu po osnovu prijave nasilja, posmatrači bi također trebali utvrditi:

- tačan datum i mjesto prijavljenog nasilja;
- osobu odgovornu za nasilje;
- okolnosti nasilja i
- eventualne svjedoke.

Ako u posmatračkom timu ima medicinskih stručnjaka, oni mogu dokumentirati i sve fizičke ili psihičke dokaze o nasilju.

Više informacija o konkretnim pitanjima koja treba postaviti o popratnim radnjama, uključujući mehanizme pritužbi i zdravstvenu zaštitu, dato je u nastavku, u [devetom dijelu](#), u kojem se govori o aktivnostima praćenja kako bi se spriječilo i seksualno i rodno zasnovano nasilje i odgovorilo na njega.

6.5 Informacije od bivših pritvorenika/zatvorenika, članova porodice i drugih aktera

Posmatrači bi trebali razmisliti o intervjuiranju bivših pritvorenika/zatvorenika u okviru svog istraživanja. To će biti posebno korisno kada se istražuju mjesta lišenja slobode u kojima se pritvorenici/zatvorenici previše plaše da bi razgovarali ili gdje nije moguće obaviti potpuno povjerljive razgovore. Ovi intervjui mogu biti korisni i ako je potrebno da posmatrači potvrde obrasce nasilja ili prikupe više detalja o određenim incidentima. Bivši pritvorenici/zatvorenici koji su počinili nasilje također bi mogli biti spremniji da govore o svojim postupcima nakon puštanja na slobodu.

Intervjuiranje bivših pritvorenika/zatvorenika omogućava posmatračima i da lakše preduzmu popratne mjere koje se odnose na upućivanja slučaja, ako je potrebno, i omogućavanje medicinske njege i psihološke podrške ako žrtve SGBV-a već nemaju

pristup tim uslugama. Oslobođeni pritvorenici/zatvorenici češće govore o nasilju i možda su spremniji dati saglasnost za popratne mjere.

Isto tako, posmatrači bi mogli razmisliti o intervjuiranju članova porodice i drugih posjetilaca, advokata i pružalaca usluga. To može biti korisno za dobijanje informacija ako pritvorenici/zatvorenici sami nisu u stanju govoriti o nasilju. Takvi razgovori mogu otkriti i slučajeve nasilja nad posjetiocima, advokatima i pružaocima usluga. Pored toga, na osnovu svog znanja o određenim ustanovama, bivši pritvorenici/zatvorenici i drugi akteri mogu dati korisne sugestije o prioritetnim oblastima za praćenje ili najefikasnijem pristupu problemu SGBV-a na određenoj lokaciji.

Iako treće strane imaju pravo podnositi pritužbe na nasilje u ime pritvorenika, posmatrači ipak moraju pažljivo razmotriti da li je pritvorenik/zatvorenik pristao na bilo koju daljnju mjeru, kao i uticaj na njihovu ličnu sigurnost.

Prilikom određivanja koga će uključiti u praćenje, posmatrači trebaju osigurati dobru rodnu ravnotežu i uložiti napore da uključe što širi krug učesnika.

U svakom slučaju, metodama prikupljanja informacija od pritvorenika/zatvorenika i drugih žrtava nasilja treba pristupiti s pažnjom i senzibilitetom. Posmatrači trebaju pridobiti povjerenje učesnika i pružiti im uvjerenja da će njihov identitet i informacije koje daju ostati u potpunosti povjerljivi, osim ako ispitanik nije dao informirani pristanak da posmatrači preduzmu daljnje mjere.

6.6 Informacije od nadležnih organa

Tokom sastanaka sa rukovodiocima, kreatorima politike i drugim javnim službenicima, kao što je osoblje ministarstava/vladinih agencija, posmatrači bi trebali iskoristiti priliku da pokrenu pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. To bi moglo biti korisno za procjenu njihovih stavova o takvom nasilju, njihovog razumijevanja problema i znanja o tome kako je SGBV reguliran zakonom, politikama i procedurama.

Kada je moguće, posmatrači bi također trebali nastojati sastati se sa osobljem koje je direktno uključeno u nadzor nad pritvorenicima/zatvorenicima kako bi procijenili njihovu svijest o SGBV-u, poznavanje relevantnih propisa i njihovo mišljenje o obimu problema.

Kao i kod svakog drugog monitoringa, intervjui sa osobljem trebaju imati rodnu ravnotežu i uključiti reprezentativan uzorak zaposlenika. Posmatrači bi mogli razmisliti i o intervjuiranju bivših zaposlenika, jer bi oni mogli biti spremniji da otkriju informacije kada više nisu u aktivnoj službi.

7. SASTAV TIMOVA ZA PRAĆENJE

Sastav timova za praćenje stanja u zatvorskim/pritvorskim ustanovama treba biti ključan prilikom određivanja kako najbolje uključiti pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u posjete u okviru praćenja. Mehanizmi za praćenje bi također ovo trebali uzeti u obzir prilikom procjene potencijalnih rizika od SGBV-a za posmatrača ili pritvorenike/zatvorenike tokom privatnih intervjua “jedan na jedan”.

Osiguravanje dobro balansirano, reprezentativnog i profesionalnog tima za praćenje važno je ne samo radi uspostavljanja povjerenja, nego i za izgradnju povjerenja u mehanizam praćenja među pritvorenicima/zatvorenicima, osobljem i građanima. Prema tome, ako su posmatrači cijenjeni, vjerovatnije je da će njihove preporuke biti pravilno razmotrene i provedene.

7.1 Identitet posmatrača

Onima koji su doživjeli seksualno nasilje možda neće biti ugodno da govore o njemu. Stoga, ako posmatrači žele obaviti individualne razgovore, pritvorenicima/zatvorenicima, bilo da su muškarci ili žene, treba omogućiti da biraju s kim će razgovarati. Po mogućnosti, to treba uraditi prije intervjua. Osim toga, ako tokom intervjua postane jasno da pritvoreniku/zatvoreniku nije ugodno razgovarati o određenim pitanjima s posmatračem, onda mu treba omogućiti da kasnije/nekog drugog dana nastavi intervju sa drugom osobom, ako je moguće.

Treba napomenuti da se pritvorenice i pritvorenici ne bi nužno osjećali ugodnije da razgovaraju o SGBV-u s pripadnicima svog spola. To može zavisi od identiteta osobe koja ih je zlostavljala i od konkretnog problema, kao i od njihovih ličnih sklonosti i kulturnog ili vjerskog porijekla. Timovi za praćenje bi stoga trebali imati odgovarajuću rodnu ravnotežu za sve posjete za praćenje stanja u pritvoru kako bi mogli na najbolji način razumjeti sva pitanja koja izazivaju bojazan.

Osim toga, osobe određene etničke ili vjerske pripadnosti mogu se osjećati ugodno samo ako razgovaraju o SGBV-u s osobama sličnog porijekla, LGBTI osobe će možda radije razgovarati s nekim iz LGBTI zajednice, a neke druge, poput osoba s invaliditetom, možda će htjeti razgovarati samo s nekim ko razumije njihove posebne probleme. Intervjue sa djecom trebaju voditi osobe s odgovarajućim stručnim znanjem i obukom.

Iako obično nije moguće uključiti potpuno reprezentativnu grupu u svaku posjetu u okviru praćenja, posmatrači bi trebali procijeniti zatvorsku populaciju u određenoj ustanovi tokom faze priprema. Ako se utvrdi da postoji značajan udio pripadnika određenih grupa u ustanovi, potrebno je uložiti napore da se te grupe odraze u sastavu tima za praćenje. Posmatrači trebaju razmotriti i koji se jezici govore u svakoj ustanovi kako bi mogli rasporediti članove tima koji govore te jezike ili, po potrebi, pronaći prevodioce.

7.2 Profesionalne i međuljudske vještine

Uvriježeno je da grupe za praćenje stanja u pritvoru u idealnom slučaju trebaju uključiti najmanje jednog pravnika i jednog medicinara. U idealnom slučaju, tim bi imao i druge relevantne stručnjake na raspolaganju, uključujući psihologe, inženjere, stručnjake za djecu, stručnjake u oblasti socijalne zaštite i obrazovanja, kao i one sa relevantnim jezičkim vještinama.

U kontekstu praćenja i prevencije SGBV-a, bilo bi posebno korisno uključiti zdravstvene radnike, uključujući i one koji su specijalizirani za zdravlje djece i žena, stručnjake za rodna pitanja, psihologe i socijalne radnike. Ako je moguće, tim bi mogao uključiti i osobu (ili više njih) koja ima direktno iskustvo u radu sa žrtvama ili počiniocima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, uključujući osobe sa iskustvom u pružanju pomoći i rehabilitaciji žrtava.

Za mnoge mehanizme praćenja, a posebno one sa ograničenim ljudskim i finansijskim resursima, nije moguće obuhvatiti tako širok spektar stručnjaka za svaku posjetu u okviru praćenja. U ovim situacijama, mehanizmi praćenja mogu pokušati uključiti stručnjake samo u odabrane posjete ili barem dobiti njihove sugestije o najboljim tehnikama i metodologiji za praćenje SGBV-a, kao i načinu vođenja intervjua sa žrtvama nasilja.

Može se desiti i da neke posjete zahtijevaju samo manji, posvećen tim posmatrača, zavisno od obima i svrhe posjete, posebno ako je cilj fokusiranje na određenu grupu pritvorenika ili određeno pitanje. U zavisnosti od toga kako su posjete organizirane, stručnjaci za rodna pitanja ili oni sa dubljim znanjem o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju možda će biti potrebni samo za odabrane posjete.

Pored specifičnih tehničkih vještina, važno je da članovi mehanizama za praćenje imaju odgovarajuće međuljudske vještine, uključujući dobre vještine slušanja i kulturološku i rodnu osjetljivost. Ovo je posebno važno za one koji će obavljati intervjue s preživjelima ili počiniocima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

7.3 Jezik i rad s prevodiocima

Iako bi mehanizmi za praćenje trebali uložiti razumne napore da uključe članove koji razumiju i govore druge jezike koji se obično govore među pritvorenicima/zatvorenicima, to često nije moguće.

Da bi se to premostilo, osobe koje poznaju jezike mogu se pozvati samo u određene posjete. Mogla bi se organizirati i obuka za postojeće posmatrače kako bi savladali osnove relevantnih jezika, iako će im i dalje biti potreban prijevod. Takve osnovne jezičke vještine mogu biti izuzetno korisne za pridobijanje početnog povjerenja u posmatrački tim, što je posebno važan faktor kada se raspravlja o pitanjima kao što je SGBV.

Posmatrači će vjerovatno morati koristiti usluge prevodilaca tokom intervjua sa nekim pritvorenicima/zatvorenicima, a njih treba pažljivo birati, posebno zato što će se vjerovatno govoriti o osjetljivim pitanjima, kao što je seksualno i rodno zasnovano nasilje. U takvim situacijama, odnos povjerenja između intervjuirane osobe i prevodioca je jednako važan ili čak važniji nego njen odnos s posmatračem.

U idealnom slučaju, prevodioci bi trebali posjedovati prethodno iskustvo u intervjuiranju žrtava seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i radu u pritvorskom okruženju. Trebaju jasno razumjeti koncept SGBV-a, razloge za njegovo nedovoljno prijavljivanje i posebna pitanja koja će se vjerovatno pojaviti.

Svi prevodioci, a posebno oni koji nemaju prethodnog iskustva u radu na pitanjima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja trebaju se unaprijed potpuno upoznati s temama intervjua i specifičnim riječima ili frazama koje bi se mogle pojaviti u kontekstu SGBV-a. Ovo je važno ne samo zato što korišteni jezik može biti vrlo stručan, nego i zato što se prevodilac mora osjećati ugodno dok koristi jezik u kontekstu seksualnog nasilja i silovanja, uključujući sleng i riječi koje bi neki mogli smatrati uvredljivim. Ako tim za praćenje planira koristiti istraživačke alate, sve prijevode treba pažljivo provjeriti kako bi se osiguralo da je sve što se odnosi na SGBV prevedeno na odgovarajući i osjetljiv način.

Kao i u slučaju timova za praćenje, prevodiocice treba pažljivo birati na osnovu spola i kulturnih i vjerskih faktora, uzimajući u obzir identitet osoba koje će se po svoj prilici intervjuirati. Ponekad je neophodno imati više od jednog prevodioca na raspolaganju, u slučaju da sagovorniku nije ugodno razgovarati o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju sa određenom osobom.

Ako je moguće, ispitanike treba unaprijed pitati da li bi radije imali muškog ili ženskog prevodioca. Timovi za praćenje trebaju izbjegavati korištenje usluga prevodilaca koji žive u lokalnom području i koji mogu na neki način biti povezani s pritvorenicima/zatvorenicima i/ili osobljem. Svi prevodioci moraju se obavezati na poštovanje

povjerljivosti intervjuja i zaštitu identiteta intervjuiranih osoba. U tom smislu, odredbe o povjerljivosti mogu se uključiti u opis poslova i/ili ugovor prevodioca.

7.4 Izgradnja kapaciteta mehanizama za praćenje u odnosu na seksualno i rodno zasnovano nasilje

Kako bi efikasno pratili i spriječili seksualno i rodno zasnovano nasilje u mjestima lišenja slobode, posmatrači prvo moraju razumjeti prirodu SGBV-a u takvim ustanovama, vrste nasilja koje mogu predstavljati SGBV i probleme i rizike povezane s praćenjem ovog aspekta pritvora.

Stoga, posmatrači trebaju biti senzibilizirani za pitanja koja se mogu pojaviti u vezi sa SGBV-om i moraju biti u stanju bez nelagode razgovarati o takvim stvarima u pritvorskim okruženjima.

Da bi se posmatračima pružile vještine i kapaciteti za vršenje ovog oblika praćenja, edukatori – bilo domaći ili međunarodni – trebaju uključiti posebne module o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u svoje programe obuke za mehanizme praćenja, uključujući posebno:

- različite oblike SGBV-a i kako je on povezan s mučenjem i drugim vidovima zlostavljanja;
- uticaj SGBV-a, uključujući traumu i sekundarnu viktimizaciju;¹⁷
- tehnike vođenja intervjuja, uključujući kako pristupiti pitanju SGBV-a s počinocima i žrtvama nasilja i najprikladnije odgovore;
- kako postupati s prijavama seksualnog nasilja koje se podnesu tokom intervjuja, uključujući i kakvu vrstu pitanja postaviti i kako odrediti da li su potrebne specijalističke medicinske usluge;
- razumijevanje kako doći do potrebnih informacija uz izbjegavanje mogućnosti ponovne traumatizacije;
- kako pratiti konkretne slučajeve nasilja, uključujući kako se nositi s pitanjima pristanka i povjerljivosti;
- kako dokumentirati prijave i slučajeve SGBV-a;

---

17 Prema tvrdnjama SZO-a, rodno zasnovano nasilje ima ozbiljne kratkoročne i dugoročne posljedice po fizičko, seksualno i reproduktivno i mentalno zdravlje, kao i ličnu i društvenu dobrobit. Zdravstvene posljedice nasilja nad ženama uključuju: povrede, neblagovremenu/neželjenu trudnoću, spolno prenosive bolesti (SPI), uključujući HIV, bol u karlici, infekcije urinarnog trakta, fistule, povrede genitalija, komplikacije u trudnoći i hronična stanja. Uticaji na mentalno zdravlje osoba koje su preživjele rodno zasnovano nasilje uključuju: posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), depresiju, anksioznost, zloupotrebu opojnih droga, samopovređivanje i suicidalno ponašanje, te poremećaje sna. Osim toga, osoba koja je preživjela rodno zasnovano nasilje može se suočiti i sa stigmatizacijom i odbacivanjem od svoje zajednice i porodice. Pogledati: SZO, *Gender-Based Violence in Health Emergencies* (Rodno zasnovano nasilje u hitnim medicinskim slučajevima), <https://healthcluster.who.int/our-work/thematic-collaborations/gender-based-violence-in-health-emergencies>.

7. SASTAV TIMOVA ZA PRAĆENJE

- relevantno domaće zakonodavstvo, propise i politike, te primjenjive međunarodne i regionalne instrumente i
- ličnu sigurnost tokom posmatračkih posjeta.

Pored toga, mehanizmi za praćenje trebali bi olakšati korištenje mehanizama podrške i savjetodavnih usluga za posmatrače koji su i sami preživjeli SGBV ili su na njih na drugi način uticala iskustva dokumentiranja SGBV-a u mjestima lišenja slobode.

8. PRAĆENJE RIZIKA U SPECIFIČNIM SITUACIJAMA

U ovom poglavlju utvrđene su situacije koje predstavljaju visok rizik od SGBV-a i predložene specifične oblasti na koje se posmatrači trebaju fokusirati u svojim pripremnim istraživanjima, tokom posjeta ustanovi i intervjuu. Svaka ciljana oblast uključuje skup predloženih pitanja za relevantne aktere koja bi posmatrači mogli uključiti u svoje postojeće alate za praćenje. Uključeni su i dodatni prijedlozi koji se odnose na specifične rizične grupe, tamo gdje je to od značaja.

8.1 Interakcija s policijom: zaustavljanje, hapšenje i zadržavanje

Pritvorenici su često najizloženiji seksualnom i rodno zasnovanom nasilju tokom hapšenja, transfera i neposredno nakon hapšenja. Čak i kada nisu u formalnom pritvoru, postoje periodi u kojima nadležni organi *de facto* drže u pritvoru osobe u svojstvu osumnjičenih ili svjedoka i mogu ih izložiti ovoj vrsti nasilja.

Taj period zadržavanja ujedno je i jedan od najtežih za praćenje, imajući u vidu brojne različite lokacije na kojima može doći do zlostavljanja, kao i zbog toga što je kontakt sa vanjskim svijetom generalno ograničeniji u prvim danima pritvora.

SGBV se može dogoditi na mjestu hapšenja i prije formalnog hapšenja, u domu osobe koja se privodi, tokom transfera ili u samom pritvoru. Tokom ove faze pritvora, veća je šansa da će osumnjičeni biti sami sa organima koji su ih uhapsili. Mogu se nalaziti i na lokacijama gdje nema kamera za videonadzor, uređaja za audiosnimanje, ni svjedoka nasilja. Pritvorenici su izloženi riziku od SGBV-a i drugih vrsta nasilja i prilikom puštanja iz pritvora, posebno ako im policija želi zaprijetiti ili ih na drugi način zastrašiti.

Osobe u policijskom zadržavanju također imaju manje mogućnosti pristupiti mehanizmima za podnošenje pritužbi ili su manje spremne žaliti se dok su još u policijskom pritvoru zato što su u naročito ranjivom položaju i često su zadržane samo na kraći period. Osim toga, oni koji nikada ne budu zvanično optuženi za krivično djelo mogu odlučiti da ne prijave nasilje iz straha od odmazde.

Pošto policijsko zadržavanje treba biti isključivo kratkoročno, često ne postoje detaljne, individualizirane procjene rizika ili potreba da bi se odredilo s kim neka osoba treba boraviti u pritvoru. Osim toga, u policijskim stanicama i drugim privremenim

mjestima lišenja slobode, obično postoji manje mehanizama podrške za one koji mogu biti pod rizikom ili za moguće počiniocce nasilja.

Neki mehanizmi za praćenje možda nemaju mandat da nadgledaju policijsko zadržavanje. Drugi koji mogu vršiti takvo praćenje mogli bi se suočiti sa logističkim problemima zbog velikog broja lokalnih policijskih stanica i činjenice da se nasilje može desiti i izvan službenih prostorija za zadržavanje. Međutim, prijave nasilja tokom policijskog zadržavanja također mogu izaći na vidjelo kada osobu prebace u zatvor ili puste na slobodu. Čak i posmatrači koji nemaju mandat da prate policijsko zadržavanje i dalje mogu dokumentirati i reagirati na navode o zlostavljanju u takvim objektima kada saznaju za njih. Ako imaju saglasnost osoba koje su preživjele SGBV, mogli bi, npr., uputiti slučaj organizacijama za pravnu pomoć za preduzimanje mogućih daljnjih koraka.¹⁸

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Da li policijska obuka sadrži module koji se odnose na rod, rodno osjetljive pristupe policijskom radu ili konkretnije SGBV?
- Postoji li policijski kodeks ponašanja ili sličan dokument kojim se regulira profesionalno ponašanje policijskih službenika? Ako postoji, sadrži li standarde koji se odnose na zabranu seksualnog i rodno zasnovanog nasilja?
- Koji mehanizmi policijskog nadzora postoje? Uključuje li njihov mandat pitanje SGBV-a?
- Da li je bilo pritužbi na seksualno i rodno zasnovano nasilje koje su izvršili policijski službenici tokom hapšenja i policijskog zadržavanja? Ako jeste, kakav je bio ishod? Ima li slučajeva disciplinskog kažnjavanja ili krivičnog gonjenja policijskih službenika zbog SGBV-a? Koje su kazne za policijske službenike za koje se utvrdi da su počinili različite oblike seksualnog i rodno zasnovanog nasilja?
- Ako postoje raščlanjeni podaci o pritužbama na policiju zbog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, postoje li grupe koje su meta češće od drugih?
- Da li provjere potencijalnih regruta u policijsku službu uključuju provjere historije vršenja rodno zasnovanog nasilja, uključujući nasilje u porodici, ili aktivnog diskriminatornog ponašanja?

Provjera prostorija za policijsko zadržavanje

U većini zemalja možda neće biti moguće da mehanizmi za praćenje redovno posjećuju svaku policijsku stanicu, posebno ako postoji mnogo malih, lokalnih objekata. Međutim, ako posmatrači imaju mandat ili mogućnost da izvrše pregled prostorija

---

18 Za detaljnije informacije o praćenju policijskog pritvora, pogledajte: *Monitoring Police Custody: A Practical Guide* (Praćenje policijskog zadržavanja: praktični vodič), op. cit., napomena 15.

za policijsko zadržavanje, možda mogu steći dobar uvid u potencijalne faktore rizika od SGBV-a u određenim vrstama ustanova, kao i stavove policije o tom pitanju. O policijskom transportu se govori u dijelu o tranzitu i transferu u nastavku ([dio 8.8](#)).

- Da li su pritvorske ćelije jednokrevetne ili višekrevetne? Da li u ustanovi postoje odvojene ćelije za žene, muškarce i maloljetnike?
- Postoje li kamere za videonadzor u objektu? Da li su ispravne i funkcionalne? Postoje li “slijepe tačke” na kojima se nasilje ne bi snimilo?
- Da li su informacije o tome kako kontaktirati advokate, porodicu i prijatelje jasno vidljive pritvorenima/zatvorenima u policijskom pritvoru, po potrebi na različitim jezicima? Da li su u policijskoj stanici dostupni ispravni telefoni?
- Da li su informacije za pritvorenike/zatvorenike o uslugama podrške u slučajevima SGBV-a ili o tome šta mogu uraditi ako su bili žrtve SGBV-a istaknute na vidljivom mjestu?
- Postoji li u svakoj ćeliji zujalica koju zatvorenici mogu koristiti da eventualno zatraže pomoć?
- Postoje li medicinske službe u policijskoj stanici ili način da pritvorenici pristupe medicinskoj pomoći ili osnovnim lijekovima?

Evaluacija postupaka hapšenja i pritvaranja

Informacije od nadležnih organa

Osoblje koje učestvuje u hapšenju i pritvaranju može otkriti informacije o pojavi SGBV-a u pritvoru i mjerama za njegovo sprečavanje. Kada obavljaju intervju sa osobljem, posmatrači trebaju pokušati utvrditi sljedeće:

- Da li su različiti organi odgovorni za zadržavanje i za ispitivanje?
- Postoje li procjene rizika i potreba koje se odnose na policijsko zadržavanje, uključujući raspoređivanje u ćelije?
- Da li je kultura osoblja tolerantna prema SGBV-u?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

Mehanizmima za praćenje nekada je teško na siguran način razgovarati sa osobama koje su još uvijek u policijskom pritvoru o njihovom iskustvu sa SGBV-om, uglavnom zbog povezanih rizika, ali i zbog toga što se pritvorenici tamo obično zadržavaju kraće vrijeme. Stoga je možda lakše dobiti takve informacije od onih koji su već prebačeni u zatvor ili onih koji su pušteni iz pritvora. Posmatrači mogu nastojati utvrditi sljedeće:

- U kojoj su fazi hapšenja pritvorenici mogli kontaktirati svog advokata/porodicu/prijatelja/dругu kontakt-osobu?
- Da li je advokatima bilo dozvoljeno prisustvovati njihovom ispitivanju?
- Da li su tokom hapšenja, zadržavanja i ispitivanja doživjeli SGBV, uključujući verbalno nasilje i prijetnje? Ako jesu, potrebno je osigurati dodatne informacije.
- Da li su imali pristup medicinskim radnicima tokom policijskog zadržavanja?
- Da li je moguće/sigurno da pritvorenici podnesu povjerljivu pritužbu na nasilje tokom policijskog zadržavanja? Ako nije, zašto?

Informacije iz drugih izvora

Advokati, porodice, prijatelji i druge osobe također mogu biti u mogućnosti pružiti informacije o iskustvima pritvorenika sa SGBV-om tokom policijskog zadržavanja, posebno ako sami pritvorenici nisu u stanju govoriti o slučajevima zlostavljanja. Oni koji su posjetili osobe zadržane u policijskom pritvoru možda su također doživjeli SGBV od strane policijskih službenika ili možda otprilike poznaju policijske stavove o toj temi. Za određene grupe pritvorenika, uključujući LGBTI osobe, možda je moguće dobiti i informacije o tretmanu tokom policijskog zadržavanja od specijaliziranih lokalnih organizacija.

- Da li su pritvorenici/zatvorenici ikada spomenuli slučajeve SGBV-a tokom policijskog zadržavanja (bilo nad njima samima ili drugim osobama)?
- Da li su posjetioci ikada bili izloženi verbalnom ili fizičkom nasilju kada su posjetili nekoga u policijskom pritvoru?
- Smatraju li posjetioci da policijski službenici dobro razumiju kako treba raditi sa različitim grupama pritvorenika, uključujući žene, djecu, LGBTI osobe?

Fokusiranje na određene grupe

Neke grupe ili osobe mogu biti posebno ugrožene tokom hapšenja, pritvora i ispitivanja. To se odnosi na žene i djecu, LGBTI osobe, strane državljane ili ostale koji ne govore jezikom organa koji su ih uhapsili. Osobe koje se bave prostitucijom također su pod posebnim rizikom tokom policijskog zadržavanja. Posmatrači stoga mogu nastojati utvrditi sljedeće:

- Da li se stranim državljanima i ostalima koji ne govore jezikom organa koji su ih uhapsili daju informacije o njihovim pravima na jeziku koji razumiju?
- Mogu li strani državljani bez odlaganja obavijestiti svoje konzularne predstavnike o svom hapšenju?
- Postoje li posebne mjere zaštite za uhapšene LGBTI osobe, koje se, između ostalog, odnose i na raspoređivanje u ćelije i spol nadzornog službenika? Kako je uređen

smještaj transrodnih osoba u policijskom pritvoru?

- Da li su pritvorenice i djeca potpuno odvojeni od pritvorenih muškaraca, odnosno odraslih osoba tokom hapšenja, pritvaranja i ispitivanja?
- Da li pritvorenice prate i nadziru isključivo policijske službenice?
- Postoje li posebne zaštitne mjere za osobe osumnjičene za seksualne delikte ili druga krivična djela, koje bi mogle biti pod visokim rizikom od nasilja u pritvoru?

8.2 Faza istrage: razgovori i ispitivanje

Pritvorenici su pod visokim rizikom od SGBV-a tokom faze istrage, posebno tokom ispitivanja radi dobijanja informacija ili priznanja od osumnjičenih ili informacija od svjedoka. Rizici su posebno visoki kada u prostorijama za razgovore nema kamera za videonadzor ni uređaja za audiosnimanje, kao i kada advokati nisu prisutni tokom ispitivanja.

Moglo bi biti korisno da posmatrači pogledaju zapisnike sa ispitivanja, jer oni mogu dati naznaku o stavovima policijskih službenika prema određenim osobama ili grupama, uključujući žene, LGBTI pritvorenike i manjinske grupe. Posmatrači mogu koristiti i snimke kamera za videonadzor za upoređivanje informacija u slučaju navoda o maltretiranju, iako se nasilje obično dešava u drugim prostorijama ili kada kamere ne snimaju.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Kojim je pravilima reguliran način vođenja ispitivanja?
- Da li se pritvorenima daju informacije o njihovom pravu na pravnog zastupnika i pristup pravnoj pomoći u ranoj fazi?
- Postoji li odredba kojom se nalaže da pritvorenici mogu vidjeti nezavisnog medicinskog stručnjaka tokom policijskog zadržavanja, uključujući i period nakon ispitivanja?
- Postoje li još neke mjere za sprečavanje SGBV-a tokom ispitivanja? Naprimjer, da li nadležni organi vode potpunu evidenciju o svim ispitivanjima, uključujući informacije o identitetu svih prisutnih?
- Da li službenici koji rade na ispitivanjima prolaze odgovarajuću obuku o vođenju razgovora sa osumnjičenima, između ostalog i o zabrani SGBV-a?
- Postoji li tužilački nadzor nad istražnim metodama koje primjenjuje policija?

Provjera prostorija za ispitivanje

- Postoje li kamere za videonadzor i/ili uređaji za audiosnimanje u prostorijama za ispitivanje? Da li su ispravni i postoje li dijelovi koji nisu pokriveni kamerama?

Evaluacija tehnika vođenja razgovora i ispitivanja

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

Malo je vjerovatno da će osobe prijaviti zlostavljanje koje su doživjele tokom ispitivanja dok su još u policijskom pritvoru, jer to za njih nije sigurno. Oni koji su poslani u zatvor ili pušteni na slobodu možda će smatrati da su u boljoj situaciji da prijave nasilje. Posmatrači mogu nastojati utvrditi:

- Da li je advokatima bilo dozvoljeno da prisustvuju pojedinačnim ispitivanjima?
- Da li su razgovori s pritvorenicima tonski snimani?
- Da li je SGBV korišten tokom ispitivanja, uključujući verbalno zlostavljanje i prijetnje?

Fokusiranje na određene grupe

Neke grupe mogu biti ugroženije od drugih tokom ispitivanja, uključujući djecu, žene i djevojčice, pripadnike manjinskih i autohtonih grupa i strane državljane ili ostale koji ne govore jezikom organa koji su ih uhapsili. LGBTI osobe naročito su izložene riziku od zlostavljanja tokom hapšenja i ispitivanja, posebno u okruženjima gdje su istospolne veze i nebinarni identiteti kriminalizirani.

LGBTI osobe koje se bave prostitucijom prijavljuju posebno visok nivo zlostavljanja tokom policijskog zadržavanja i ispitivanja. Policajci također mogu zaprijetiti da će otkriti seksualnu orijentaciju ili rodni identitet pritvorenika kako bi iznudili priznanje ili novac od njih. Kada se fokusiraju na određene grupe, posmatrači mogu uzeti u obzir sljedeće:

- Da li su prevodioci dostupni tokom ispitivanja za osobe koje ne govore jezik?
- Da li policijski službenici koriste uvredljiv jezik ili prijeteće radnje prilikom ispitivanja LGBTI osoba?
- Da li su policijski službenici prošli bilo kakvu obuku o ispitivanju određenih grupa pritvorenika, uključujući odgovorne pristupe prema dobi i spolu?

8.3 Raspoređivanje i nadzor

Odgovarajući raspored i nadzor nad pritvorenicima/zatvorenicima ključan je za njihovu zaštitu od SGBV-a. Žene uvijek treba držati odvojeno od muškaraca, a maloljetnike odvojeno od odraslih. Žene bi trebali pratiti i nadgledati isključivo ženski članovi osoblja.

Svi pritvorenici/zatvorenici trebaju biti raspoređeni u odgovarajuće ustanove na osnovu individualnih, tekućih procjena rizika i potreba kako bi se izbjeglo raspoređivanje potencijalnih žrtava nasilja u iste ćelije sa vjerovatnim počiniocima. U tom smislu, posebno je važno kako su raspoređeni LGBTI pritvorenici/zatvorenici, posebno transrodne i interseksualne osobe.

U nekim ustanovama, ženama i muškarcima, odraslima i djeci i pritvorenicama/zatvorenicama s različitim klasifikacijama prema stepenu sigurnosnog rizika dozvoljeno je međusobno komunicirati izvan ćelija, npr. u vrijeme rekreacije ili tokom stručnog osposobljavanja. Tamo gdje je to slučaj, nadležni organi moraju se pobrinuti za dodatne mjere zaštite, uključujući pažljiv odabir onih koji su uključeni i adekvatan nadzor. Žene su posebno izložene riziku od SGBV-a kada ih nadzire muško osoblje, naročito ako to uključuje direktan kontakt. Posebnu pažnju treba posvetiti i nadzoru nad transrodnim i interseksualnim pritvorenicama/zatvorenicama.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

Prilikom analize rasporeda pritvorenika/zatvorenika i nadzora osoblja u vezi sa SGBV-om, posmatrača trebaju uzeti u obzir:

- Da li su muškarci i žene, odrasli i maloljetnici pritvoreni u zasebnim ustanovama? Ako se radi o mješovitim ustanovama, da li ih drže u potpuno odvojenim dijelovima?
- Postoje li posebne mjere u odnosu na raspored osuđenih za silovanje i seksualni napad ili onih za koje se zna da imaju historiju nasilnog ponašanja?
- Da li je muškarcima i ženama, odraslima i maloljetnicima dozvoljeno međusobno komunicirati u svakom trenutku? Ako jeste, postoje li dodatne zaštitne mjere?
- Postoje li posebne procedure koje se odnose na nadzor pritvorenica/zatvorenica, uključujući maloljetne djevojčice?
- Učestvuju li muškarci u nadzoru nad pritvorenicama/zatvorenicama? Ako učestvuju, da li su prošli potrebne provjere i bilo kakvu posebnu obuku? Postoje li dodatne mjere zaštite, uključujući obavezno prisustvo i ženskog člana osoblja?
- Da li je muškom osoblju dozvoljeno da ulazi u ženske pritvorske/zatvorske prostorije bez pratnje ženskog člana osoblja?
- Postoje li posebne mjere u odnosu na raspored osoba za koje se smatra da su pod rizikom od SGBV-a, uključujući osobe za koje se zna da imaju historiju nasilnog ponašanja, seksualne prestupnike i optužene ili osuđene za posebno teška krivična djela?

- Da li nadležni organi ulažu sve napore da osiguraju da dva pritvorenika/zatvorenika ne budu sami smješteni u istu prostoriju? Tamo gdje se koriste spavaonice, da li se pažljivo biraju pritvorenici/zatvorenici koji su pogodni da zajedno borave u tim uslovima?

Postupci praćenja rasporeda i nadzora

Direktno posmatranje

Tokom posjeta mjestima lišenja slobode, posmatrači će možda biti u mogućnosti direktno posmatrati u kojoj se mjeri procedure raspoređivanja i nadzora provode u praksi. Stoga bi trebali obratiti pažnju na interakciju između muškaraca i žena, odraslih i maloljetnih pritvorenika/zatvorenika, kao i na prostore u ustanovi gdje se vidi da radi muško osoblje. Osim toga, mogli bi razmotriti sljedeća pitanja:

Intervjui sa osobljem i pružaocima usluga

- Kako se donosi odluka o raspoređivanju osoblja za rad sa određenim pritvorenicima/zatvorenicima?

Intervjui s pritvorenicima/zatvorenicima

- Da li se pritvorenici/zatvorenici osjećaju sigurno sa drugim ljudima u svojoj ćeliji? Ako ne, postoje li određene bojazni vezane za SGBV?
- Da li pritvorenici/zatvorenici komuniciraju s pripadnicima suprotnog spola izvan svojih ćelija? Ako da, postoje li bojazni vezane za SGBV?
- Traži li se od žena i djece da daju svoj pristanak prije interakcije s muškim pritvorenicima/zatvorenicima, odnosno odraslim osobama?
- Da li su nadležni organi izvršili procjenu potreba/rizika za svakog pritvorenika, uključujući SGBV, kada je prvi put stigao u ustanovu? Ako jesu, da li je ova procjena ikada revidirana/ažurirana?
- Mogu li pritvorenici/zatvorenici osporiti svoj raspored i ishod procjene rizika/potreba ako smatraju da je netačan ili ako misle da su u opasnosti?

Fokusiranje na određene grupe

- Postoje li posebne politike za smještaj i nadzor transrodnih ili interseksualnih pritvorenika/zatvorenika, uzimajući u obzir njihov samopercipirani rod?

8.4 Pretresi tijela

Tjelesni pretresi predstavljaju poseban faktor rizika od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode. Mogu se vršiti na pritvorenima/zatvorenima, posjetiocima, pružateljima usluga i osoblju, kao i osobama koje prate stanje u mjestima lišenja slobode.

Postoje tri glavne vrste pretresa tijela: prepipavanje/površinski pretresi, pretresi “do gola” i pregledi tjelesnih šupljina, koji se nekad nazivaju i “invazivni” ili “intimni” pretresi. Pretresi se ponekad vrše i uz pomoć pasa obučenih da otkriju moguće posjedovanje narkotika.

Sve pretresane osobe, a posebno pritvorenici/zatvorenici, izloženi su povećanom riziku od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja tokom tjelesnih pretresa. Ono može biti u obliku verbalnog ili fizičkog nasilja i može se dogoditi tokom bilo koje vrste tjelesnog pretresa. Ponekad se tjelesni pretresi vrše da bi se osoba koja se pretresa namjerno degradirala ili ponizila. Žene su naročito ranjive prilikom pretresa tijela, posebno pretresa “do gola” i pregleda tjelesnih šupljina. Pretres tijela može biti posebno problematičan i za LGBTI osobe.

Pretresi tijela mogu predstavljati mučenje kada se vrše s namjerom da se osobi koja se pretresa nanese teška psihička ili fizička bol ili patnja. Rizik od mučenja i drugih vidova zlostavljanja posebno je visok kada se pretresi vrše sistematski, kada nisu strogo neophodni, kada se nesrazmjerno vrše na određenim grupama zatvorenika i kada ih vrši osoba suprotnog spola.

Također, može postojati rizik od SGBV-a tokom pretresa ćelije ako su pritvorenik/zatvorenik i član osoblja zajedno u ćeliji tokom pretresa, posebno ako nema prisutnih svjedoka.

Kako bi u potpunosti procijenili vezu između pretresa i SGBV-a u određenim mjestima lišenja slobode, posmatrači bi trebali razmotriti sljedeće načine prikupljanja informacija:

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

Važno je da posmatrači razumiju okvir u kojem se pretresi odvijaju, kao i eventualne zabilježene ranije pritužbe na nasilno ponašanje. U okviru pripremnog istraživanja trebali bi pregledati relevantnu dokumentaciju.

- Postoje li zakoni, politike, procedure ili smjernice kojima je utvrđeno kada se mogu vršiti različite vrste pretraga, ko i pod kojim okolnostima ih vrši i na koji način se vrše? Da li je ovaj okvir u skladu sa standardima ljudskih prava, uključujući principe zakonitosti, nužnosti i proporcionalnosti?

- Postoje li posebne rodno odgovorne smjernice ili procedure za pretres žena, djece, LGBTI osoba ili drugih određenih grupa/pojedinaca?
- Da li je mehanizam za praćenje primio ikakve pritužbe na SGBV tokom tjelesnih pretresa? Da li je moguće saznati da li je bilo još takvih zabilježenih pritužbi? Ako jeste, kakav je bio ishod/popratne aktivnosti?
- Može li osoblje biti kažnjeno za neprimjereno ponašanje tokom pretresa? Ako može, koja je uobičajena sankcija? Postoje li zabilježeni slučajevi disciplinskog ili krivičnoga gonjenja zaposlenika, koji su, između ostalog, direktno povezani sa SGBV-om? Ako postoje, kakav je bio ishod/popratne aktivnosti?
- Da li mjesta lišenja slobode vode evidenciju i detaljne podatke o izvršenim pretresima, uključujući razloge za pretrese, identitet onih koji su ih izvršili i rezultate pretresa? Ako je tako, da li je moguće utvrditi da li se oni koriste na diskriminatoran način? (npr.: Da li se neke grupe zatvorenika pretresaju više od drugih? Primjenjuju li se različite procedure za različite ljude?)
- Da li su procedure za pretrese mijenjane u posljednje vrijeme? Da li se njihova efikasnost ili način provođenja stalno razmatra?
- Koriste li nadležni organi bilo kakve alternative pretresu tijela? U kojim situacijama?
- Ako su pritvorenici/zatvorenici prijavili da su ranije doživjeli SGBV (prije ili tokom pritvora), da li su osobe koje vrše pretrese obično obaviještene o tome? Postoje li posebne zaštitne mjere za takve pritvorenike/zatvorenike?

Procjena prostora u kojima se vrše pretresi

Lokacija i raspored prostora u kojima se vrše pretresi važni su za procjenu rizika od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Generalno govoreći, veća je vjerovatnoća da će do nasilja doći ako se pretresi vrše u izoliranom području, a rizik može biti veći ako su vrata prostorije zaključana ili zatvorena. Međutim, mora postojati balans s potrebom da se pretrage odvijaju u potpunoj privatnosti, u prostoru koji je izvan pogleda drugih osoba. Iako nadzorne kamere ili audiosnimci možda mogu spriječiti zlostavljanje tokom pretresa tijela, to može biti ponižavajuće za osobe koje se pretresaju, a snimci se mogu koristiti na neprimjeren način. Posmatrači stoga trebaju razmotriti sljedeće činjenice:

- Gdje se nalaze različiti prostori za vršenje pretresa u ustanovi (uključujući prostore za pretres posjetilaca)? Da li su posebno izolirani?
- U kakvim se uslovima vrše pretresi “do gola” i pregledi tjelesnih šupljina? Da li raspored vrata i prozora omogućava potpunu privatnost? Kakvo je osvjetljenje u prostoriji?

- Da li su vrata obično zatvorena ili zaključana tokom pretresa “do gola” i pregleda tjelesnih šupljina?
- Postoji li dugme za uzbunu u prostoriji koje neko može pritisnuti da privuče pažnju, ako zatreba?
- Postoje li kamere za videonadzor ili audiosnimanje u prostorijama za pretrese? Ako postoje, ko prati taj materijal i kako se te osobe biraju?
- Postoje li zasebne prostorije za pretres muškaraca/žena i odraslih osoba/maloljetnika?
- Da li se pretresi ikad vrše noću?

Procjena načina na koji se vrše pretresi

Posmatrači bi trebali imati mogućnost da vide kako se vrši prepipavanje ili “površinski pretres”, a vjerovatno će i sami biti podvrgnuti takvim pretresima. Moguće je, međutim, da će osoblje drugačije vršiti pretrese kada ih neko posmatra ili kada pretražuju službene posjetioce. Posmatrači ne trebaju pokušavati posmatrati vršenje pretresa “do gola” i pregleda tjelesnih šupljina.

Da bi stekli dobar uvid u to kako se vrše pretresi, posmatrači bi mogli tražiti sljedeće informacije od osoblja/uprave, pritvorenika/zatvorenika i posjetilaca zatvora:

Informacije od osoblja/uprave

- Koliko je članova osoblja obično prisutno tokom prepipavanja/površinskog pretresa, pretresa “do gola” i pregleda tjelesnih šupljina?
- Kako se vrše pretresi “do gola”? Primjenjuje li se procedura pretresa “do gola” u dva koraka?¹⁹
- Kako osoblje utvrđuje da li je neophodan pretres i vrstu pretresa? Ko donosi odluku da je neophodan pretres “do gola” ili pregled tjelesnih šupljina? Zasnivaju li se te odluke na procjenama rizika?
- Da li je osoblju generalno poznato kojim je zakonima/politikama/procedurama/smjernicama regulirano vršenje tjelesnih pretresa?
- Da li medicinsko osoblje učestvuje u pretresima, uključujući invazivne? U kojem svojstvu?²⁰

---

19 Pretres “do gola” u dva koraka je kada se gornja i donja odjeća skidaju u odvojenim fazama, tako da pritvorenik/zatvorenik ne mora ni u jednom trenutku biti potpuno gol pred pritvorskim/zatvorskim osobljem.

20 Prema Mandelinim pravilima, preglede tjelesnih šupljina trebaju vršiti kvalificirani zdravstveni radnici, izuzev onih koji su primarno zaduženi za brigu o zatvoreniku. Tamo gdje to nije moguće, ova pravila nalažu da pregled tjelesnih šupljina može obavljati osoblje koje je, ako ništa drugo, medicinski stručnjak adekvatno obučeno o standardima higijene, zdravlja i sigurnosti. Pogledati: Generalna skupština UN-a, *The United Nations Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules)* (Ujedinjene nacije, Minimalna pravila postupanja sa zatvorenicima (Pravila Nelsona Mandele)), 17. decembar 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf.

- Da li su svi zaposlenici koji obavljaju pretrese prošli obuku? Od čega se sastojala ta obuka i da li je uključivala temu rodne osjetljivosti?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Koliko često se pritvorenici/zatvorenici prepipavaju/površinski pretresaju i u kojim situacijama? Pod kojim okolnostima se pritvorenici/zatvorenici podvrgavaju pretresu “do gola” ili pregledu tjelesnih šupljina?
- Da li se pritvorenici/zatvorenici ikada osjećaju ugroženo, degradirano ili poniženo tokom postupaka pretresa? Postoje li prijave osoba da su ih neprimjereno dodirivali tokom tjelesnih pretresa?
- Da li je osoblje ikada koristilo neprikladne riječi i/ili govor tijela tokom pretresa?
- Da li osoblje jasno objasnilo postupke prije započinjanja pretresa? Da li se ljudima pruži prilika da predaju skrivene predmete prije pretresa?
- Da li su se pojedinci ikada žalili ili željeli požaliti na način na koji je izvršen pretres? Kakav je bio ishod?
- Da li se ljudima pruži prilika da objasne svoju zabrinutost zbog SGBV-a prije započinjanja pretresa? Mogu li osobe koje su ranije bile žrtve SGBV-a sigurno i povjerljivo razgovarati o svojim specifičnim bojaznima?
- Da li se pretresi “do gola” generalno provode u dvije faze? (gornji i donji dio tijela odvojeno?)
- U slučajevima pregleda tjelesnih šupljina, postoji li ikakva naknadna provjera eventualnih negativnih fizičkih/psiholoških uticaja pretresa?
- Da li su drugi zatvorenici ikada uključeni u postupke pretresa tijela (uključujući prepipavanje/površinske pretrese)?

Informacije od posjetilaca zatvora

Posjetioци mogu pružiti dobar uvid u način vršenja pretresa i stav osoblja koje ih vrši. Oni ne samo da mogu ponuditi povratne informacije o vlastitim iskustvima s pretresima tijela, nego i informacije o postupanju s pritvorenicima/zatvorenicima tokom pretresa, bez straha od odmazde.

- Kakva su njihova iskustva s postupcima pretresa? Da li su posjetioци ikada bili podvrgnuti pretresu “do gola” i pregledu tjelesnih šupljina, uz prepipavanje/površinske pretrese?
- Da li se pritvorenici/zatvorenici ikada osjećaju ugroženo, degradirano, zastrašeno ili poniženo tokom postupaka pretresa?
- Da li se osoblje koje vrši pretrese odnosi prema posjetioциma s poštovanjem? Koriste li odgovarajući jezik i govor tijela?

- Postoje li tvrdnje da je osoblje vršilo seksualno i rodno zasnovano nasilje nad posjetiocima tokom tjelesnih pretresa?
- Da li osoblje jasno objasni postupke prije započinjanja pretresa? Da li se posjetiocima pruži prilika da predaju eventualne skrivene predmete prije pretresa?
- Smatraju li posjetioci da se mogu žaliti na način na koji se vrši pretres, ako to žele?
- Da li su se neki pritvorenici/zatvorenici žalili svojim posjetiocima da su oni ili druge osobe bili zlostavljani tokom tjelesnih pretresa?

Fokusiranje na određene grupe/pojedince

Određeni pojedinci ili grupe pritvorenika/zatvorenika mogu biti posebno izloženi riziku od SGBV-a tokom tjelesnih pretresa. Tu mogu spadati LGBTI osobe, žene, djeca, osobe s određenim potrebama u pogledu fizičkog ili mentalnog zdravlja, osobe koje su ranije doživjele SGBV, pripadnici određenih vjerskih grupa ili osobe iz određenog kulturnog miljea. Zato bi posmatrači mogli usmjeriti pažnju na sljedeće.

- Da li muško osoblje ikada učestvuje u pretresima pritvorenica/zatvorenica? (Odnosi se na sve oblike pretresa.)
- Da li su potpuno zabranjene vaginalne pretrage kod trudnica, djece i maloljetnih djevojčica?
- Postoje li posebne smjernice za pretresanje LGBTI osoba?
- Kako nadležni organi pristupaju tjelesnim pretresima transrodnih i interseksualnih osoba? Mogu li one odabrati da ih pretresa muško ili žensko osoblje?
- Kako nadležni organi pristupaju tjelesnim pretresima osoba sa određenim problemima u pogledu mentalnog zdravlja?
- Postoje li smjernice za prilagođavanje procedura kako bi se uzela u obzir kulturna i vjerska raznolikost?
- Da li se djeca koja žive sa roditeljem/skrbnikom u zatvoru ili djeca u posjeti ikada podvrgavaju pretresima? Ako da, je li roditelju/staratelju dozvoljeno da prisustvuje pretresu?
- Da li se tjelesnim pretresima pristupa drugačije ako osoblje zna da je zatvorenik ranije bio žrtva SGBV-a?
- Razmišlja li se o tome kako osobe iz određenih kultura i religija mogu doživjeti tjelesne pretrese?

8.5 Upotreba sredstava za sputavanje, sile i oružja

Neka sredstva za sputavanje sama su po sebi ponižavajuća ili bolna, dok neka predstavljaju rizik u zavisnosti od toga zašto i kako se koriste. Sredstva za sputavanje koja nisu sama po sebi ponižavajuća ili bolna ipak mogu biti ponižavajuća za osobu na kojoj se koriste ili se mogu koristiti na nepotrebno bolne načine.

Ako upotreba sredstava za sputavanje nad određenim grupama pritvorenika/zatvorenika, kao što su žene ili LGBTI osobe, nije nužna, onda i to može predstavljati SGBV.

Osim toga, upotreba sredstava za sputavanje predstavlja značajan faktor rizika od SGBV-a, uključujući seksualno izrugivanje i fizičko nasilje. Kada su sputane, žrtve su fizički manje sposobne da se brane i mogu biti potpuno imobilizirane. Sredstva za sputavanje ponekad se koriste namjerno za nanošenje bola ili poniženja određenim zatvorenima ili za zastrašivanje tokom ispitivanja.

Međunarodni standardi zabranjuju upotrebu sredstava za sputavanje koja su “sama po sebi ponižavajuća ili bolna” i nalažu da se druga sredstva sputavanja koriste restriktivno, samo u izuzetnim slučajevima, kao i kada su blaže metode kontrole već bezuspješno isprobane. Uprkos ovim odredbama, sredstva sputavanja često se koriste rutinski kada to nije nužno, između ostalog, i kada su pritvorenici/zatvorenici bolesni ili kada su žene trudne, tokom ili nakon porođaja.

Situacije u kojima se upotrebljava sila i oružje također nose visok rizik od SGBV-a. Njihova upotreba vjerovatno će nanijeti bol i poniženje, a nekad je njihova jedina svrha namjerno zlostavljanje pritvorenika, između ostalog, i tokom ispitivanja, gdje se koriste kao sredstvo za zastrašivanje ili iznuđu priznanja. Njihova upotreba mora se strogo regulirati da bi se smanjila mogućnost zloupotrebe.

Prilikom praćenja mjesta lišenja slobode zbog rizika od SGBV-a, timovi bi trebali razmotriti upotrebu sredstava za sputavanje, sile i oružja. Trebaju se upoznati sa različitim vrstama sredstava i metoda koje se koriste, kao i s povezanim rizicima. Posmatrači također trebaju unaprijed razmotriti da li bi bili spremni obaviti intervju s pritvorenima/zatvorenima koji su za to vrijeme sputani. Posmatrači bi trebali razmisliti i o pitanjima u vezi sa aspektima praćenja koji su navedeni u nastavku.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

Važno je da posmatrači pregledaju postojeću dokumentaciju koja se odnosi na upotrebu sredstava za sputavanje, sile i oružja kako bi procijenili koliko je njihova upotreba regulirana i nadzirana, posebno u odnosu na visok rizik od ponižavanja, bola, mučenja i drugih oblika maltretiranja, uključujući SGBV.

- Da li je upotreba sredstava za sputavanje, sile i oružje regulirana zakonom i postoje li politike ili smjernice za njihovu upotrebu? Ima li zakonski zabranjenih sredstava za sputavanje ili vrsta oružja? Koje vrste sputavanja, sile i oružja su dozvoljene i koja je njihova namjena?
- Kada pritvorski/zatvorski službenici koriste sredstva za sputavanje, silu i oružje, da li su dužni to zabilježiti u dosjeu zatvorenika? Koje informacije se unose?
- Da li zatvorske uprave pripremaju periodične statističke podatke o upotrebi sredstava za sputavanje, sile i oružja, uključujući anonimizirane podatke o identitetu sputanih osoba (npr., podjelu po spolu/starosti)?
- Da li je bilo evidentiranih pritužbi na SGBV u kontekstu upotrebe sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako jeste, kakav je bio ishod?
- Ko odobrava upotrebu sredstava za sputavanje, sile i oružja i koji članovi osoblja ih smiju koristiti?
- Da li se u priručniku za obuku osoblja govori o upotrebi sredstava za sputavanje, sile i oružja i alternativnih sredstava kontrole?
- Da li se disciplinski postupci protiv osoblja na bilo koji način bave nepropisnom, nepotrebnom ili nesrazmjernom upotrebom sredstava za sputavanje, sile i oružja? Da li su neki zaposlenici disciplinski ili krivično gonjeni iz tih razloga?
- Da li su pritvorski/zatvorski službenici dužni nositi kamere pričvršćene na tijelu ili druge uređaje dok koriste sredstva za sputavanje, silu ili oružje?
- Da li je u posljednje vrijeme rađena revizija upotrebe sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako jeste, da li je bilo izmjena politike i prakse?

Pregled sredstava za sputavanje/prostora za sputavanje

- Da bi se u potpunosti informirali o upotrebi sredstava za sputavanje u svakoj ustanovi, posmatrači trebaju pregledati i sredstva za sputavanje i vrste oružja koje se koriste. Kod određenih vrsta sputavanja, kao što su vezivanje za stolice i krevete ili sredstva sputavanja pričvršćena za zid, to uključuje i pregled prostorija u kojima se takva sredstva nalaze.
- Kada se sredstva za sputavanje koriste na određenoj lokaciji, postoje li kamere za videonadzor ili drugi uređaji za snimanje u tom području? Da li je taj prostor posebno izoliran u ustanovi i kakav je raspored, uključujući vrata i prozore?

Informacije od osoblja

- Ima li osoblje ovlaštenje za upotrebu različitih vrsta sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako ima, za koje vrste konkretno?

- Da li je osoblje prošlo obuku o upotrebi sredstava za sputavanje, sile i oružja? Da li se ta obuka konkretno odnosila na različite vrste sputavanja, sile i oružja i da li prolaze ažuriranu obuku ako se uvedu nove metode?
- Da li su upoznati sa zakonima, propisima i postupcima koji se odnose na upotrebu sredstava za sputavanje, sile i oružja?
- Da li su pritvorenici/zatvorenici obično vezani tokom transfera? Smatra li osoblje da je to neophodno?
- Da li su ikada svjedočili seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u kontekstu upotrebe sredstava za sputavanje, sile i oružja?
- Mora li osoblje evidentirati upotrebu sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako mora, koje informacije mora unijeti? Uključuje li to povrede nanesene kao rezultat njihove upotrebe?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Da li je bilo slučajeva da su pritvorenici/zatvorenici doživjeli SGBV dok su bili vezani ili u kontekstu upotrebe sile ili oružja?
- Da li pritvorenike/zatvorenike pregleda član medicinskog tima nakon upotrebe sredstava za sputavanje, sile ili oružja radi eventualnih povreda?

Fokusiranje na određene grupe

- Da li se žene ikad sputavaju u visokoj trudnoći, tokom trudova i porođaja ili neposredno nakon porođaja?
- Da li se trudnice sputavaju tokom transporta u bolnicu na redovne preglede ili porođaj?
- Postoje li posebne politike kojima se uređuje upotreba sredstava za sputavanje na trudnicama tokom i nakon porođaja?
- Postoje li posebne politike kojima se uređuje upotreba sredstava za sputavanje na pritvorenicima/zatvorenicima sa određenim problemima u pogledu mentalnog zdravlja?
- Postoje li posebne politike kojima se uređuje upotreba sredstava za sputavanje, sile i oružja nad maloljetnim pritvorenicima/zatvorenicima?

8.6 Segregacija i druge disciplinske mjere

Neki disciplinski postupci, uključujući segregaciju, mogu predstavljati visok rizik od zlostavljanja, posebno kada je kontakt sa vanjskim svijetom ograničen, a naročito kada se osoba drži u samici. Tokom policijskog zadržavanja, moguće je da se pritvorenici drže u samici i zlostavljaju kako bi se zastrašili i iznudila njihova saradnja ili priznanje.

Postoje i posebni rizici od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja ako su drugi pritvorenici/zatvorenici angažirani da održavaju disciplinu ili u ustanovama u kojima postoje neformalni disciplinski sistemi među pritvorenicima/zatvorenicama kojima nadležni ne upravljaju na odgovarajući način.

Osim toga, u nekim zemljama, žrtve SGBV-a i osobe pod rizikom od ove vrste nasilja mogu biti smještene odvojeno radi vlastite zaštite, a ponekad i na vlastiti zahtjev. Međutim, odvajanje pritvorenika/zatvorenika od opće populacije može ga izložiti opasnosti od zlostavljanja od strane osoblja, posebno kada je kontakt sa vanjskim svijetom ograničen, a naročito kada se osoba drži u samici.

Segregacija pojedinaca zato što pripadaju grupi koja je podložna seksualnom i rodno zasnovanom nasilju može ih dodatno stigmatizirati i dovesti u dodatni rizik kada budu vraćeni među opću zatvorsku populaciju. Ovo može biti posebno opasno za LGBTI osobe ili one koji su počinili određene vrste krivičnih djela, kao što je silovanje. Međunarodnim standardima jasno je utvrđeno da je primjena zaštitne segregacije opravdana samo u izuzetnim okolnostima, na najkraći mogući period i uz adekvatne procesne garancije.

Praksa segregacije i drugi vidovi discipline također mogu biti diskriminatorni kada se rutinski primjenjuju na određene grupe pritvorenika/zatvorenika.

Kada razmatraju primjenu segregacije u kontekstu SGBV-a, posmatrači bi trebali uzeti u obzir sljedeće:

- Pod kojim okolnostima se pritvorenici/zatvorenici mogu odvojiti/smjestiti u samicu? Da li je to jasno uređeno?
- Da li se segregacija/samica ikada primjenjuje kao zaštitna mjera za žrtve SGBV-a ili osobe za koje se smatra da su pod rizikom? Ako se primjenjuje, da li se ta odluka donosi uz konsultacije s tom osobom?
- Ima li naznaka da se segregacija i samica ili druge disciplinske mjere nesrazmjerno primjenjuju na određene grupe pritvorenika/zatvorenika?
- Kako je uređena upotreba segregacije/samice? Koje procesne mjere zaštite od SGBV-a i drugih oblika nasilja postoje?

- Da li se maloljetnici, trudnice, žene sa novorođenčadi i dojilje, kao i zatvorenici sa mentalnim ili fizičkim poteškoćama ikada šalju u samicu?
- Da li osobe koje se drže u samici ili segregaciji i dalje imaju pravo na kontakt s porodicom i svojim advokatom, uključujući posjete?
- Da li zdravstveni radnici redovno posjećuju osobe koje se podvrgavaju disciplinskim kaznama, uključujući segregaciju/samicu? Mogu li oni koji su podvrgnuti takvoj kazni dobiti pristup zdravstvenom radniku na zahtjev?
- Da li se drugi pritvorenici/zatvorenici ikada angažiraju u bilo kakvom disciplinskom svojstvu? Da li u ustanovi preovladavaju neformalni sistemi kažnjavanja pritvorenika/zatvorenika?
- Da li se disciplinsko kažnjavanje i zaštitna segregacija propisno evidentiraju i prate?
- Postoje li kamere za videonadzor ili drugi nadzorni uređaji u prostorijama za segregaciju/izolaciju?

8.7 Opći uslovi života i potencijalne “slijepe tačke”

U mjestima lišenja slobode mogu postojati određeni dijelovi koji podrazumijevaju visok rizik od SGBV-a. Tu mogu spadati zajedničke ćelije i toaleti i prostori za tuširanje, kao i područja koja se slabije nadziru i prate, uključujući hodnike, prostorije za stručno i drugo osposobljavanja i kuhinje. Ovi rizici mogu biti složeniji u područjima gdje nema kamera za videonadzor ili druge nadzorne opreme ili kada se pritvorenici/zatvorenici odvođe iz prostorija radi učešća u programima stručnog osposobljavanja i drugim aktivnostima.

Prilikom procjene rizika od SGBV-a, posmatrači trebaju pregledati sve dijelove ustanove, uključujući potencijalne “slijepe tačke”, spavaonice, toalete i tuševe. Nadzor nad ovim lokacijama treba biti u ravnoteži s poštovanjem privatnosti. Posmatrači bi mogli razmisliti i o posjetama vanjskim objektima u kojima pritvorenici/zatvorenici provode vrijeme, kao što su objekti za obuke ili radni angažman, čak i ako ih nadzire osoblje koje nije zaposleno u pritvorskoj ustanovi.

Generalno, prenatrpane ustanove i objekti kojima nedostaju resursi predstavljaju veći rizik od SGBV-a, jer osoblje nije u stanju propisno pratiti i kontrolirati postupke pritvorenika/osoblja, a i zato što i samo osoblje može neprimijećeno vršiti zlostavljanje, ili nema dovoljno resursa za rješavanje problema.

Prilikom procjene općih uslova života u određenim ustanovama, posmatrači trebaju razmotriti:

- Koliko je ustanova eventualno pretrpana?
- Kakav je omjer osoblja i zatvorenika?
- Da li je svim osumnjičenima/zatvorenicima osiguran zaseban krevet?
- Postoji li redovan noćni nadzor nad ćelijama i spavaonicama?
- Da li su uspostavljeni aranžmani kojima se osigurava da se pritvorenici/zatvorenici ne moraju javno tuširati ili koristiti toalet, a posebno da se žene ne moraju tuširati ili koristiti toalet pred muškim osobljem?
- Postoje li posebni aranžmani u vezi s prostorima za tuširanje za transrodne i interseksualne pritvorenike/zatvorenike?
- Da li odgovarajuće osoblje nadzire sve dijelove zatvora i postoji li propisan nadzor nad svim aktivnostima zatvorenika, uključujući vanjske programe obuke i rada?
- Da li žene moraju hodati kroz prostore u kojima su smješteni muškarci da bi pristupile prostorima za edukaciju, rad ili rekreaciju?
- Da li u svakoj ćeliji/spavaonici postoje zujalice ili druga sredstva komunikacije koja pritvorenici/zatvorenici mogu po potrebi koristiti da privuku pažnju?

8.8 Tranzit i transfer

Pritvorenici/zatvorenici su izloženi povećanom riziku od nasilja tokom tranzita između različitih ustanova, uključujući hitnu evakuaciju, jer tada je generalno manji broj mehanizama za zaštitu i praćenje. Tokom tranzita povećan je rizik od nedoličnog ponašanja osoblja ili SGBV-a od strane drugih pritvorenika/zatvorenika koji inače ne bi došli u međusobni kontakt. I samo osoblje može biti pod većim rizikom tokom tog perioda.

Ovi rizici posebno su akutni ako u vozilima koja se koriste za transport nema nadzornih kamera i ako nije izvršena procjena podobnosti transportnog osoblja za nadziranje određenih pritvorenika/zatvorenika. Propisi koji se primjenjuju u mjestima lišenja slobode i koji štite od SGBV-a možda se neće primjenjivati ili će se primjenjivati u blažoj mjeri tokom transporta, uključujući odredbu da se muškarci i žene drže odvojeno i da žene nadzire isključivo žensko osoblje. Isto tako, procjene da li je prikladno da pritvorenici/zatvorenici zajedno provedu vrijeme možda se neće strogo provoditi tokom tranzita.

Transfer transrodnih i interseksualnih osoba treba vršiti s posebnom pažnjom i osjetljivošću, imajući u vidu posebne rizike s kojima su te osobe suočene.

Rizik od zlostavljanja tokom tranzita može biti povećan kada su nedržavne agencije odgovorne za transport pritvorenika/zatvorenika, pogotovo ako nisu prošle propisane provjere ili ako ne postoji efikasan sistem za praćenje njihovog ponašanja.

Prilikom praćenja rizika i pojave SGBV-a tokom tranzita, posmatrači bi trebali uzeti u obzir sljedeće:

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Postoje li politike kojima su regulirani uslovi transfera kako bi se smanjio rizik od nasilja? Da li se te smjernice eksplicitno bave SGBV-om na rodno osjetljiv način?
- Da li se pojedinačne procjene rizika koriste za donošenje informiranih odluka o premještanju određenih pritvorenika/zatvorenika odvojeno ili zajedno?
- Ko je odgovoran za transport pritvorenika/zatvorenika? Postoje li procedure kojima je regulirano ponašanje ovih pojedinaca ili subjekata?
- Da li muško osoblje ikada učestvuje u transportu pritvorenica/zatvorenica? Ako učestvuje, postoje li dodatne zaštitne mjere? Da li je prisustvo i ženskog člana osoblja obavezno?
- Da li se žene i muškarci koji su u pritvoru/zatvoru prevoze odvojeno? Da li se odrasle osobe i maloljetnici prevoze odvojeno? Ako ne, postoje li posebne zaštitne mjere?
- Da li se pritvorenici/zatvorenici obično prevoze u grupama ili se neki prevoze sami? Koliko članova osoblja obično učestvuje u transferu?
- Postoje li posebne procedure ili zaštitne mjere za tranzit transrodnih i interseksualnih osoba?
- Da li se pritvorenicima/zatvorenicima daje mogućnost da obavijeste svoje advokate, članove porodice ili ostale treće osobe prije premještanja?
- Da li se evidentiraju datum, vrijeme i svrha transfera?
- Da li je bilo navoda o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju koje se desilo tokom transfera? Ako jeste, kakav je bio ishod?

Procjena prevoznih sredstava

U većini slučajeva, posmatrači nemaju priliku da budu prisutni u policijskom ili zatvorskom vozilu tokom tranzita. Međutim, tokom svojih posmatračkih posjeta, članovi tima mogu posmatrati kako se pritvorenici/zatvorenici prebacuju do ustanove i iz nje, kao i kada ulaze ili izlaze iz vozila. Oni također mogu pratiti vozila do različitih ustanova i prilikom povratka iz njih. Ako se to radi nenajavljeno, ali zatvorsko osoblje zna da može doći do takvog praćenja, ono može biti efikasno sredstvo za odvratanje od nasilja tokom tranzita.

Prilikom praćenja premještanja pritvorenika/zatvorenika iz jedne ustanove u drugu, posmatrači trebaju znati za svaku rizičnu situaciju, uključujući potencijalne crne tačke. To, npr., može uključivati periode kada pritvorenici/zatvorenici čekaju u bolnicama i sudovima ili kada ih vode do toaleta tokom tranzita.

Posmatrači trebaju obratiti posebnu pažnju na transfer žena i maloljetnika, kao i na raspored osoblja za ove grupe. Posmatrači mogu zatražiti i da pregledaju vozila koja se koriste za transport pritvorenika/zatvorenika, a mogu i pitati da li mogu direktno posmatrati njihov premještaj. Pritom bi trebali uzeti u obzir sljedeće:

- Postoje li kamere za videonadzor i/ili uređaji za audiosnimanje u svim vozilima koja se koriste za transport pritvorenika/zatvorenika? Da li adekvatno obučene i provjerene osobe redovno i efikasno prate takve snimke?
- Koje vrste vozila se koriste za transport pritvorenika/zatvorenika? Da li su pritvorenici/zatvorenici na bilo koji način fizički odvojeni tokom tranzita i postoji li mogućnost fizičkog kontakta između njih?
- Da li se pritvorenici/zatvorenici redovno vežu tokom transfera?

Informacije od osoblja odgovornog za transport pritvorenika/zatvorenika

- Da li je osoblje prošlo posebnu obuku o zaštiti pritvorenika od zlostavljanja tokom transporta?
- Ko donosi odluku o tome koji pritvorenici/zatvorenici se mogu prevoziti zajedno? Da li se ta odluka zasniva na procjeni rizika i potreba?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Postoje li prijave pritvorenika/zatvorenika da su bili izloženi nasilju tokom tranzita? Znaju li pritvorenici kako da podnesu pritužbu u takvoj situaciji? Da li je bilo pritužbi i, ako jeste, kakav je bio ishod?
- Da li pritvorenici/zatvorenici mogu obavijestiti svoju porodicu/prijatelje/dругu kontakt-osobu i advokata prije premještanja u drugu ustanovu?
- Da li pritvorenice/zatvorenice nadgleda muško osoblje tokom tranzita? Da li je prisutno i žensko osoblje? Da li se pritvorenice/zatvorenice prebacuju u istom vozilu s pritvorenicima/zatvorenicima? Ima li fizičkog kontakta među njima?
- Da li se maloljetnici prebacuju u istom vozilu sa odraslim pritvorenicima/zatvorenicima? Ima li fizičkog kontakta među njima?

8.9 Inicijalni medicinski pregled i stalna zdravstvena zaštita (kao faktor rizika)

Kada pritvorenici/zatvorenici koriste zdravstvene usluge u mjestima lišenja slobode, mogu biti pod rizikom od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Međutim, usluge zdravstvene zaštite također mogu igrati ključnu ulogu u otkrivanju i prevenciji SGBV-a. U ovom dijelu kratko se govori o zdravstvenoj zaštiti kao faktoru rizika, dok je zdravstvena zaštita kao preventivni faktor obrađena u narednom dijelu, koji govori o pristupu zdravstvenoj zaštiti (dio 9.2).

Zahtjev da zatvorenici imaju pristup zdravstvenim uslugama u potpunoj privatnosti i povjerljivosti može biti u suprotnosti sa obavezom zatvorskih organa da se pobrinu za sigurnost zatvorenika, osoblja, pružalaca usluga i posjetilaca u svakom trenutku. Prema tome, i pritvorenici/zatvorenici i zdravstveni radnici mogu biti izloženi riziku od SGBV-a tokom inicijalnih medicinskih pregleda i kasnijih pregleda kod zdravstvenih radnika, posebno ako je zatvorenik sam u prostoriji sa zdravstvenim radnikom.

Ovaj je rizik prisutan tokom konsultacija sa zdravstvenim osobljem u zatvoru, kao i sa zdravstvenim radnicima izvan ustanove. SGBV se može pojaviti u zdravstvenim službama u zatvoru ili na drugim mjestima, kao što su bolnice i specijalističke klinike. Do takvog nasilja može doći i u ćeliji ili mjestu za kažnjavanje zatvorenika.

Posmatrači bi stoga trebali provjeriti da li je prijavljeno zlostavljanje tokom medicinskih konsultacija i drugih interakcija sa medicinskim radnicima, kao i koje su mjere preduzete da se spriječi SGBV u kontekstu pružanja zdravstvene zaštite u zatvoru.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Postoji li kodeks ponašanja zdravstvenih radnika koji rade u mjestima lišenja slobode i, ako postoji, da li se bavi SGBV-om? Da li se politike i smjernice za zdravstvenu zaštitu u zatvorima bave ponašanjem/nedoličnim ponašanjem medicinskog osoblja, uključujući seksualno nasilje i diskriminaciju?
- Da li je bilo pritužbi pritvorenika/zatvorenika na SGBV u medicinskim ustanovama ili tokom drugih interakcija sa zdravstvenim radnicima?
- Postoje li zabilježeni slučajevi disciplinskog ili krivičnog gonjenja medicinskog osoblja u zatvoru zbog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja nad pritvorenicima/zatvorenicima? Ako postoje, da li su nadležni organi zbog toga uveli bilo kakve izmjene u politiku i praksu zdravstvene zaštite?

- Da li su podaci o inicijalnim medicinskim pregledima, naknadnim zdravstvenim pregledima i zdravstvenim potrebama pritvorenika/zatvorenika propisno evidentirani, uključujući datum i lokaciju medicinskih pregleda, identitet zdravstvenog radnika koji je obavio pregled i eventualni kontrolni pregled?
- Vršer li se provjere podobnosti zatvorskog medicinskog osoblja za rad u pritvorskim sredinama, uključujući procjenu njihovog stava prema pritvorenicima/zatvorenicima? Da li je to slučaj i sa zdravstvenim osobljem koje zapošljavaju privatne agencije?

Pregled prostorija zdravstvenih službi

Lokacija i raspored prostorija zdravstvene službe u zatvoru važni su za procjenu rizika od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Zdravstveni objekti ne bi trebali biti smješteni u izoliranim područjima, ali se medicinski pregledi moraju obavljati u potpunoj privatnosti i povjerljivosti. U procjeni faktora rizika od SGBV-a u zdravstvenim objektima, posmatrači bi se mogli fokusirati na sljedeća područja:

- Gdje se nalaze zdravstveni objekti? Da li su oni posebno izolirani?
- U kakvim uslovima se obavljaju medicinski pregledi? Da li raspored vrata i prozora omogućava potpunu privatnost i povjerljivost?
- Da li su vrata obično zatvorena ili zaključana tokom medicinskih pregleda?
- Postoji li dugme za uzbunu u prostoriji koje pacijent/zdravstveni radnik može pritisnuti da privuče pažnju, ako zatreba? Da li se zatvorski čuvari nalaze u blizini za slučaj da moraju intervenirati?
- Postoje li zasebne medicinske prostorije za muškarce/žene i odrasle osobe/maloljetnike?

Procjena ponašanja zdravstvenih radnika

Informacije od zdravstvenog osoblja

- Prolazi li zdravstveno osoblje bilo kakvu obuku o pružanju zdravstvene zaštite u pritvorskom okruženju ili, konkretno, o radu sa zatvorenicima?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Da li se pritvorenici/zatvorenici ikada osjećaju ugroženo, degradirano ili poniženo tokom medicinskih pregleda, uključujući inicijalne medicinske preglede?
- Postoje li prijave protiv medicinskog osoblja da su koristili neprimjerene riječi i/ili govor tijela ili neprimjereno dodirivali osobe tokom medicinskih pregleda?

- Da li pritvorenici/zatvorenici smatraju da se mogu žaliti na postupke zdravstvenog osoblja u vezi sa slučajevima SGBV-a, ako je to potrebno? Da li je bilo takvih pritužbi i, ako jeste, kakav je bio ishod?
- Da li članovi osoblja ili drugi zatvorenici ikada prisustvuju medicinskim pregledima ili učestvuju u njima?

Fokusiranje na određene grupe/pojedince

- Da li pritvorenice/zatvorenice imaju pravo odbiti vaginalni pregled i uskratiti informacije o svom reproduktivnom zdravlju?
- Da li žene imaju mogućnost da ih pregleda zdravstvena radnica? Ako to nije moguće, da li im se pruža mogućnost da budu u pratnji ženske osobe po svom izboru tokom pregleda?
- Da li se transrodni i interseksualni pritvorenici/zatvorenici pitaju s kojim se spolom poistovjećuju i da li ih potom pregleda zdravstveni radnik odgovarajućeg spola?
- Da li se žensko zdravstveno osoblje ikad osjeća posebno ugroženo dok pregleda muške pacijente?
- Ako je zatvorenik u pratnji djeteta, može li on pratiti dijete na inicijalni zdravstveni pregled i kasnije preglede?
- Da li se pritvorenice/zatvorenice ikada podvrgavaju pregledu za utvrđivanje djevičanstva?

9. AKTIVNOSTI PRAĆENJA S CILJEM PREVENCIJE I ODGOVORA NA SEKSUALNO I RODNO ZASNOVANO NASILJE

Pored sagledavanja faktora rizika, važno je da posmatrači procijene efikasnost postojećih mjera za prevenciju i odgovor na seksualno i rodno zasnovano nasilje. U ovom su dijelu utvrđene specifične teme koje posmatrači mogu uključiti u svoja pripremna istraživanja i tokom posjeta i intervjua u ustanovama, kao i predložena pitanja za relevantne aktere koja bi se mogla uključiti u postojeće alate za praćenje. Uključeni su i dodatni prijedlozi koji se odnose na specifične rizične grupe, tamo gdje je to od značaja.

9.1 Procjene rizika i potreba

Inicijalne, stalne i individualizirane procjene rizika i potreba predstavljaju ključne alate u identifikaciji znakova ranjivosti ili agresije kod pritvorenika/zatvorenika. Kada se pravilno primjenjuju, efektivni alati za procjenu mogu igrati važnu ulogu u prevenciji SGBV-a tako što će osigurati da individualne potrebe budu zadovoljene i da postoje odgovarajuće mjere sigurnosti i planovi izdržavanja kazni. Dobre procedure klasifikacije i procjene smanjuju rizik da ugroženi pritvorenici/zatvorenici budu smješteni s potencijalnim počiniocima SGBV-a, a mogu i smanjiti rizike po osoblje i posjetioce zatvora.

Nažalost, mnogi alati za procjenu rizika i potreba osmišljeni su da predvide ponašanje muškaraca, a ne uzimaju u obzir rodno specifične potrebe i okolnosti zatvorenica.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Da li alati za procjenu rizika i potreba uključuju procjenu rizika pritvorenika/zatvorenika da će biti seksualno zlostavljeni ili seksualno nasilni prema drugima, uključujući procjenu njihove prethodne historije nasilja ili nasilnog ponašanja?
- Postoje li posebne mjere zaštite za osobe za koje je utvrđeno da su pod rizikom od SGBV-a?
- Da li se procjene rizika provode u svim fazama pritvora, uključujući policijsko zadržavanje i transfer zatvorenika?

- U kojoj fazi se vrše navedene procjene? Da li se one redovno revidiraju i ažuriraju i da li je pritvorenik/zatvorenik uključen u taj proces?
- Koje procedure/procjene rizika postoje da bi se odredilo kako se osoblje treba rasporediti na rad sa različitim pritvorenima/zatvorenima?
- Koje procjene rizika i potreba se koriste kao osnova za izradu individualnih planova izdržavanja kazne, uključujući rizike od nasilja i/ili potrebu za zaštitom od nasilja?
- Ko vrši te procjene? Da li su te osobe prošle ikakvu obuku o procjeni rizika i potreba u vezi sa SGBV-om?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Znaju li pritvorenici/zatvorenici da je izvršena bilo kakva procjena rizika i potreba u bilo kojoj fazi njihovog hapšenja i pritvaranja? Ako znaju, da li su bili uključeni u taj proces? Kako se historija seksualnog i rodno zasnovanog nasilja uključuje u procjenu?
- Kako se procjene rizika i potreba redovno ažuriraju?

Fokusiranje na određene grupe/pojedince

- Da li procjene rizika i potreba u vezi sa rizikom od seksualnog nasilja uključuju i razmatranje da li je osoba pripadnik LGBTI zajednice ili je takvom smatraju?
- Da li postoje alati za procjenu rizika i potreba koji se bave rodno specifičnim potrebama i okolnostima zatvorenica, uključujući rizike od SGBV-a?

9.2 Pristup zdravstvenoj zaštiti

Zdravstveni radnici mogu odigrati ključnu ulogu u otkrivanju znakova zlostavljanja i sprečavanju SGBV-a. Da bi to uradili, trebaju imati pristup pritvorenima u policijskom pritvoru, kao i onima koji su već prebačeni u zatvor.

Medicinski pregled pri prvom prijemu u policijski pritvor ili zatvor omogućava osoblju da otkrije i zabilježi sve naznake da je došlo do SGBV-a, uključujući eventualne psihičke ili psihijatrijske smetnje koje upućuju na incidente seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. To se može odnositi na SGBV koji se dogodio prije hapšenja, uključujući nasilje u porodici ili zlostavljanje koje se dogodilo tokom hapšenja ili u policijskom pritvoru.

Dostupnost stalne medicinske njege također može igrati ključnu ulogu u prepoznavanju i sprečavanju zlostavljanja u mjestima lišenja slobode. To je moguće samo ako se svi pritvorenici/zatvorenici mogu obratiti medicinskom osoblju u potpunoj privatnosti i povjerljivosti, te ako je zdravstveno osoblje propisno obučeno za prepoznavanje i dokumentiranje znakova zlostavljanja. Ako su zdravstveni radnici nezavisni od

policije/zatvorske uprave, pritvorenici/zatvorenici će biti skloniji vjerovati da im mogu sigurno prijaviti incidente SGBV-a, a osoblje će biti sklonije da prijavi nasilje. Svi medicinski pregledi trebaju uključivati razgovor s pritvorenicima/zatvorenicima kako bi im se pružila prilika da prijave zlostavljanje.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Da li je zatvorsko zdravstveno osoblje nezavisno od uprave zatvora? Ko njima direktno rukovodi i kome oni odgovaraju?
- Postoji li procedura kojom su utvrđeni koraci koje zdravstveni radnici trebaju preduzeti ako sumnjaju da je došlo do SGBV-a?
- U kojoj fazi prijema se obavlja inicijalni medicinski pregled zatvorenika? Da li inicijalni medicinski pregled podrazumijeva bilo kakav osvrt na ranija iskustva sa SGBV-om?
- Da li tipski obrazac zdravstvenog kartona sadrži dio koji se odnosi na mučenje i druge oblike zlostavljanja ili, konkretno, SGBV?
- Da li medicinski tim priprema periodične statističke podatke o slučajevima zlostavljanja za koje sazna ili, konkretno, o incidentima SGBV-a?
- Postoji li obaveza da zatvorenici prođu još jedan medicinski pregled u slučajevima kada su vraćeni u policijski pritvor radi istrage?
- Da li su dostupni statistički podaci o broju slučajeva SGBV-a koje je zabilježilo medicinsko osoblje, između ostalog, i tokom inicijalnih i kasnijih medicinskih pregleda?

Pregled prostorija zdravstvenih službi i mjesta gdje se drže zdravstveni kartoni

- U kakvim uslovima se obavljaju medicinski pregledi? Da li raspored vrata i prozora omogućava potpunu privatnost i povjerljivost?
- Da li su zatvorske zdravstvene službe smještene na lokaciji gdje im svi pritvorenici mogu pristupiti ako je potrebno? Kako se ostvaruje pristup zdravstvenim službama u ustanovama u kojima se nalaze i muškarci i žene, odnosno, odrasle osobe i maloljetnici?
- Gdje se čuvaju zdravstveni kartoni i kome je dozvoljen pristup? Da li su spisi propisno zaključani? Da li se čuvaju odvojeno od glavnog dosjea zatvorenika?
- Postoje li još neke mjere za osiguravanje medicinske povjerljivosti?

Informacije od zdravstvenog osoblja

- Da li zdravstveno osoblje prolazi konkretnu obuku o prepoznavanju slučajeva SGBV-a i/ili odgovarajućim načinima postupanja sa žrtvama SGBV-a? Da li su neki članovi zdravstvenog osoblja specijalizirani za bavljenje SGBV-om?

- Da li je zatvorsko medicinsko osoblje prošlo obuku o primjeni Priručnika o efikasnoj istrazi i dokumentiranju mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja (Istanbulski protokol)²¹?
- Ako među osobljem nema stručnjaka za SGBV, postoje li zdravstveni radnici izvan ustanove koji se mogu pozvati ako osoblje sumnja da je zatvorenik bio žrtva SGBV-a?
- Koja vrsta podrške i tretmana je dostupna žrtvama SGBV-a?
- Da li je osoblje dužno prijaviti ako primijeti znakove seksualnog i rodno zasnovanog nasilja? Moraju li prvo dobiti saglasnost žrtve?
- Da li je osoblje ikada primilo prijave da su pritvorenici/zatvorenici bili žrtve SGBV-a (bilo prije ili tokom pritvora)? Zna li osoblje kako postupiti u tim situacijama?
- Da li svi zatvorenici prolaze ljekarski pregled nakon prijema u policijski pritvor/zatvor? Ako prolaze, kada se on obično obavlja?
- Koje je radno vrijeme zdravstvene službe u pritvorskoj ustanovi? Da li je zdravstveno osoblje na raspolaganju i noću?
- Kakva je procedura putem koje pritvorenici/zatvorenici mogu zatražiti pregled kod zdravstvenog radnika? Kako osoblje osigurava da oni mogu zatražiti medicinsku pomoć uz potpunu privatnost i povjerljivost?
- Ima li među zdravstvenim osobljem stručnjaka za mentalno zdravlje?
- Da li zatvorenici koji su kažnjeni na bilo koji način, uključujući samicu, imaju pristup zdravstvenim radnicima kada im je potrebno? Da li zatvorsko zdravstveno osoblje svakodnevno posjećuje zatvorenike koji se drže u bilo kakvom obliku prisilne segregacije?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Da li se pritvorenicima/zatvorenicima daje prilika da medicinskom osoblju ispričaju o ranijem iskustvu sa SGBV-om? Ako se daje, koje se mjere obično preduzimaju?
- Da li pritvorenici/zatvorenici smatraju da bi mogli sigurno i povjerljivo prijaviti incidente SGBV-a zdravstvenom osoblju u zatvoru ako to žele? Ako ne smatraju, zašto je to tako?
- Da li pritvorenici/zatvorenici mogu zatražiti ljekarske preglede u potpunoj povjerljivosti? Znaju li kako to uraditi?

---

21 OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, op. cit., napomena 15.

Fokusiranje na određene grupe/pojedince

- Da li je na raspolaganju žensko zdravstveno osoblje? Ako zatvorenica zatraži da je pregleda zdravstvena radnica, da li je to moguće?
- Da li je neko od zdravstvenog osoblja specijaliziran za pitanja zdravstvene zaštite žena i djevojčica, uključujući zaštitu reproduktivnog zdravlja?
- Da li novopridošle zatvorenice prolaze pregled radi eventualnih znakova seksualnog i drugih oblika nasilja?
- Da li su na raspolaganju specijalisti za zdravstvenu zaštitu djece koja borave s roditeljima u zatvoru?

Zdravstvena zaštita i druge popratne mjere za osobe koje su prijavile seksualno nasilje

Prilikom intervjuiranja osoba koje su prijavile seksualno nasilje i zatražile odgovarajuće mjere, posmatrači bi mogli pokušati dobiti više informacija o sljedećem:

- Koliko vremena je proteklo od prijave nasilja do reakcije nadležnih organa?
- Da li je osoblje reagiralo brzo i propisno prikupilo dokaze?
- Da li je bilo prilike za razgovor sa zdravstvenim radnikom, uključujući stručnjaka za mentalno zdravlje, ubrzo nakon prijave nasilja?
- Da li su dostupne bilo kakve dodatne usluge, uključujući savjetovanje ili pristup službama u zajednici, i da li je ta podrška u toku?
- Da li im je omogućena hitna kontracepcija, testovi na trudnoću i testiranja i informacije o spolno prenosivim bolestima, kada je to potrebno?
- Da li je provedena istraga o nasilju i da li su obaviješteni o ishodu?
- Da li su imali daljnje kontakte s počiniocem?
- Da li se osjećaju zaštićeno od daljnjeg zlostavljanja ili odmazde?

9.3 Kontakt sa vanjskim svijetom

Kontakt sa vanjskim svijetom ključna je mjera zaštite osobe u pritvoru od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Pritvorenici/zatvorenici koji imaju malo ili nimalo kontakta s porodicom, prijateljima, advokatima ili vanjskom zajednicom mogu biti izloženi posebnom riziku od nasilja, ne samo zbog uticaja izolacije, nego i zato što im takav kontakt pruža ključnu priliku da prijave nasilje ili prijetnje nasiljem.

Međutim, posjete izvana mogu biti korisne kod prevencije ili prijavljivanja SGBV-a samo ako pritvorenici/zatvorenici smatraju da mogu na siguran, privatan i povjerljiv način prijaviti nasilje ili prijetnju nasiljem.

Pristup vanjskom svijetu također je od presudnog značaja za sprečavanje odmazde i daljnjeg nasilja nad onima koji su podnijeli pritužbe zbog SGBV-a, osiguravanje da te osobe dobiju odgovarajuće savjetovanje i podršku, kao i da se propisno postupi po pritužbi.

Manje je vjerovatno da će počinioci seksualnog i rodno zasnovanog nasilja napasti osobe za koje znaju da mogu prijaviti zlostavljanje ili koje izgledaju manje ranjivo jer imaju podršku izvana. Mogući počinioci će možda biti manje skloni da čine nasilna djela ako sami imaju redovne kontakte s porodicom, prijateljima i drugim osobama.

Kontakt sa vanjskim svijetom posebno je važan u situacijama u kojima je povećan rizik od SGBV-a, kao npr. u ranim fazama hapšenja i pritvora, ili ako je pritvorenik/zatvorenik odvojen od ostalih. Neke grupe, uključujući žene, maloljetnike i strane državljane, mogu imati specifične potrebe kada je u pitanju osiguravanje značajnog kontakta sa vanjskim svijetom.

Ostvarivanje kontakta između pritvorenika/zatvorenika i članova njihove porodice, prijatelja, advokata i drugih također može predstavljati rizik od SGBV-a za pritvorenika/zatvorenika ili njegovog posjetioca, posebno tokom privatnih posjeta. Stoga bi zatvori trebali vršiti procjene rizika, na osnovu prirode posjete, kako bi uspostavili ravnotežu između potencijalnih rizika od nasilja i prava na privatnost.

Pravo na bračne posjete može doprinijeti prevenciji SGBV-a, ali može podrazumijevati i faktore rizika koje treba uzeti u obzir. Procedure trebaju biti uspostavljene, a prostorije stavljene na raspolaganje uz dužno poštovanje sigurnosti i dostojanstva.

Pritvorenici/zatvorenici i njihovi posjetioci također će moći pružiti informacije o vlastitim iskustvima s posjetama zatvoru ili drugim oblicima komunikacije, kao i da li postojeći aranžmani omogućavaju pritvorenicima/zatvorenicima da sigurno prijave slučajeve SGBV-a.

I posmatrači mogu dobiti uvid u to kako su organizirani različiti oblici komunikacije i kakvi su nivoi privatnosti i povjerljivosti putem direktnog posmatranja i kroz vlastitu interakciju s pritvorenicima/zatvorenicima. Tokom kontrola, oni mogu posmatrati kako osoblje komunicira s posjetiocima zatvora, nivo nadzora i praćenja, kao i vrste dozvoljenih posjeta.

Posmatrači bi mogli razmotriti sljedeće informacije kako bi utvrdili u kojoj mjeri kontakt sa vanjskim svijetom može spriječiti incidente SGBV-a:

Pripremno istraživanje/pregled dokumentacije

- Postoje li važeći zakoni, politike i procedure vezane za porodične posjete i druge oblike komunikacije sa vanjskim svijetom?
- Da li dosjei zatvorenika sadrže kontakt-informacije članova porodice, uključujući kontakte za hitne slučajeve?
- Koji procent evidentiranih pritužbi se odnosio na probleme sa ostvarivanjem prava na kontakt sa vanjskim svijetom?
- Postoji li mehanizam koji omogućava da advokati, članovi porodice, prijatelji i drugi podnesu pritužbe zatvorskoj upravi u ime pritvorenika/zatvorenika? Koliko često se koristi taj mehanizam?
- Da li nadležni organi vode evidenciju za svakog zatvorenika o posjetama porodice, advokata itd.?
- Postoji li sistem dobrovoljnih posjeta za one koje porodica ili prijatelji ne posjećuju?
- Koji procent pritvorenika/zatvorenika ima kontakte sa advokatom ili pružaocem pravne pomoći?
- Postoji li sistem za procjenu koji pritvorenici/zatvorenici mogu primati bračne posjete kako bi se uzeli u obzir rizici po samog pritvorenika/zatvorenika ili njegovog posjetioca?

Procjena prostora za posjetioce i komunikacijskih objekata

- Da li prostorije za posjete advokata pružaju potpunu privatnost i povjerljivost kako bi pritvorenici/zatvorenici mogli na siguran način prijaviti SGBV svom zakonskom zastupniku ako to žele?
- Da li prostorije za posjete generalno omogućavaju privatnost, uz istovremenu mogućnost vizuelnog nadzora, ako je potrebno?
- Imaju li svi pritvorenici/zatvorenici pristup telefonu, kao i sredstvima za slanje pisama/drugim oblicima komunikacije, kako bi putem ovih kanala sigurno i povjerljivo mogli prijaviti nasilje ili strah od njega? Pruža li se podrška osobama koje nemaju novca?

- Da li prostorije za bračne posjete omogućavaju potpunu privatnost kako bi se izbjegao voajerizam? Da li u prostoriji postoji sredstvo pomoću kojeg pritvorenik/zatvorenik ili njegov posjetilac može upozoriti nadležne organe u slučaju nasilja?

Evaluacija kako se vanjski kontakt ostvaruje u praksi

Informacije od osoblja i uprave

- Koliko često/koje vrste posjeta su dozvoljene i koliko one traju?
- Da li se učestalost/vrsta i trajanje posjeta razlikuju među grupama zatvorenika i, ako da, zašto?
- Dozvoljava li ustanova bračne posjete? Ako dozvoljava, da li se to jednako odnosi na muškarce i žene?
- Kakve procedure procjene rizika postoje za privatne ili intimne posjete?
- Kako se prate telefonski pozivi, ručna i elektronska korespondencija?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- U kojoj fazi pritvorenici/zatvorenici mogu obavijestiti svoju porodicu i advokata o svom hapšenju i zatvaranju?
- Mogu li se pritvorenici/zatvorenici sastati sa svojim zakonskim zastupnikom u potpunoj privatnosti?
- Mogu li na siguran način prijaviti slučajeve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja svom advokatu/članu porodice/drugoj kontakt-osobi? Ako ne, zašto?
- Smatraju li da bi to mogli učiniti tokom posjeta/telefonom/pismom/drugim sredstvima komunikacije? Ako ne, zašto?

Informacije od porodica, prijatelja, advokata i ostalih

- Da li su zatvorenici ikad govorili o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u zatvoru (bilo nad njima ili drugim osobama)?
- Znaju li posjetioci da li mogu podnijeti pritužbe na SGBV u ime zatvorenika? Ako da, poznaju li taj postupak? Kako su saznali za to?
- Postoje li prijave da su i sami posjetioci doživjeli SGBV tokom posjeta pritvorskoj ustanovi? Ako postoje, da li su mogli podnijeti pritužbu zbog toga? Kakav je bio rezultat?
- Da li su posjetioci ikada smatrali da su pod rizikom od SGBV-a tokom posjeta? Ako jesu, ko je predstavljao prijetnju i u kakvim okolnostima?

Posmatranje posjeta zatvoru

- Da li osoblje primjereno komunicira s posjetiocima, uključujući djecu?
- Mogu li zatvorenici razgovarati sa svojim vanjskim kontaktima (tokom posjeta i telefonom) a da ih ne čuju članovi osoblja i drugi zatvorenici?
- Kada članovi osoblja vizuelno posmatraju posjete zatvoru, da li izgledaju prijeteće ili zastrašujuće zatvorenicima i/ili članovima njihovih porodica?

Fokusiranje na određene grupe/pojedince

Može se desiti da zatvorenici koji su pod najvećim rizikom od SGBV-a imaju i manje kontakata sa vanjskim svijetom, uključujući strane državljane, izbjeglice i migrante, zatvorenike s visokim stepenom sigurnosnog rizika i one koji se drže u segregaciji. Posmatrači bi stoga trebali provjeriti da li nadležni organi podstiču i omogućavaju komunikaciju sa vanjskim svijetom svim pritvorenicima/zatvorenicima. Trebali bi tražiti i pozitivne primjere gdje nadležni organi ulažu posebne napore da omoguće kontakt onima kojima je pomoć najpotrebnija.

- Postoje li posebne smjernice o tome kada i kako obavijestiti ambasade i konzulate o hapšenju jednog od njihovih državljana?
- Postoje li posebni aranžmani koji stranim državljanima omogućavaju da kontaktiraju svoju ambasadu/konzulat i svoju porodicu i prijatelje?
- Mogu li ambasade/konzulati podnositi pritužbe u ime stranih državljana?
- Da li pritvorenici/zatvorenici koji su na neki način kažnjeni, uključujući držanje u segregaciji, i dalje mogu kontaktirati s vanjskim svijetom?
- Postoje li posebni programi za pritvorenike/zatvorenike koji nemaju s kim komunicirati/nemaju posjetioce?
- Postoje li posebni programi posjeta za one koji su ranije bili žrtve ili počinioci SGBV-a?
- Postoje li ograničenja vanjske komunikacije za zatvorenike sa visokim stepenom sigurnosnog rizika?

9.4 Pristup informacijama

Prilikom prijema, svi pritvorenici/zatvorenici trebaju dobiti informacije o svojim pravima, uključujući i informaciju kako povjerljivo podnijeti pritužbu ako su njihova prava povrijeđena. Trebaju biti obaviješteni i o disciplinskim kaznama koje se mogu primijeniti ako krše pravila, uključujući ona koja se odnose na seksualno i rodno zasnovano nasilje. Ove informacije moraju biti dostupne svim pritvorenicima/zatvorenicima na jeziku i u formatu koji razumiju.

Posmatrači trebaju istražiti vrste informacija koje su dostupne zatvorenicima, uključujući:

- Da li se pritvorenicima/zatvorenicima i članovima osoblja dostavljaju informativni materijali o SGBV-u i o tome šta mogu uraditi ako postanu žrtve nasilja, uključujući kontakt-podatke za usluge podrške u slučaju SGBV-a, telefonske linije, te kako kontaktirati mehanizme za praćenje?
- Da li im se daju bilo kakve informacije o zaštitnim mjerama koje se primjenjuju za osobe koje tvrde da su zlostavljane?
- Da li se te informacije predstavljaju u formatu koji je lako razumljiv i da li su istaknute na vidnom mjestu u ustanovi?
- Postoje li i druge strategije za podizanje svijesti među pritvorenicima/zatvorenicima i osobljem o prevenciji nasilja i odgovoru na njega?
- Da li se pritvorenicima/zatvorenicima daju informacije o kodeksu ponašanja osoblja, zatvorskim pravilima i propisima, uključujući informacije o ponašanju koje se smatra neprihvatljivim među osobljem, kao i pritvorenicima/zatvorenicima?
- Da li pritvorenici/zatvorenici dobijaju informacije o disciplinskim postupcima za počinioce seksualnog i rodno zasnovanog nasilja?
- Da li su ove informacije dostupne svima, uključujući one koji ne govore glavni jezik ustanove i nepismene osobe?
- Postoje li posebne mjere kojima se osigurava da osobe koje imaju određene probleme sa mentalnim zdravljem poznaju svoja prava, koliko je to moguće?

9.5 Statička i dinamička sigurnost

Prilikom praćenja mjesta lišenja slobode, timovi trebaju razmotriti kako ustanove primjenjuju mjere statičke i dinamičke sigurnosti, koje predstavljaju ključne komponente efikasnog upravljanja zatvorom, uključujući prevenciju SGBV-a i odgovor na njega.

O karakteristikama statičke sigurnosti već se govorilo u prethodnim dijelovima ovog dokumenta, uključujući infrastrukturna razmatranja, upotrebu kamera za videonadzor i moguće slijepe tačke koje nisu pokriveno.

Dinamičko osiguranje može biti posebno efikasno u suzbijanju skrivene prirode SGBV-a. Međutim, možda je teško pratiti u kojoj mjeri se takvi pristupi primjenjuju u praksi, jer se to odnosi na cjelokupni način upravljanja zatvorom i institucionalnu kulturu.

Međutim, informacije o pristupima dinamičkoj sigurnosti mogu se dobiti iz pisanih politika i razgovora sa osobljem i drugim akterima. I sami pritvorenici/zatvorenici mogu dati informacije o osiguranju u ustanovi. Pored toga, posmatrači će vjerovatno steći dobar uvid u sigurnosnu kulturu tokom svojih posjeta ustanovama. Kada razmatraju dinamičko osiguranje u kontekstu SGBV-a, posmatrači bi trebali uzeti u obzir:

- prirodu i obim interakcija osoblja i pritvorenika i nivo povjerenja između njih;
- interpersonalne vještine članova osoblja;
- koliko je osoblje svjesno određene situacije u kojoj se pritvorenici/zatvorenici nalaze, uključujući grupe ili osobe koje bi mogle biti pod posebnim rizikom od SGBV-a;
- u kojoj je mjeri osoblje svjesno onoga što se dešava u ustanovi, uključujući dinamiku među pritvorenicima/zatvorenicima, i
- da li osoblje prolazi obuku o konceptu i primjeni dinamičke sigurnosti i da li se podstiče da se aktivno zanima za dobrobit pritvorenika/zatvorenika.

9.6 Zapošljavanje osoblja, osposobljavanje i nadzor

Pažljiva selekcija i odgovarajuća obuka osoblja na svim nivoima ključne su za stvaranje okruženja u kojem se SGBV ne vrši, ne oprašta niti tolerira. Osoblje ne samo da mora biti propisno angažirano i obučeno, nego mora imati i dobar nadzor i podršku. Povećanje raznolikosti među osobljem, uključujući zastupljenost žena, također je ključno za rješavanje problema SGBV-a.

Kandidati trebaju proći propisnu provjeru tokom zapošljavanja kako bi se osiguralo da samo odgovarajući dobiju posao. Postupci provjere osoblja moraju uključivati provjere prošlosti kako bi se osiguralo da nisu ranije vršili ili odobravali SGBV. U osnovi, svi oni koji dobiju posao u krivičnompravnom sistemu, uključujući pružaoce zdravstvenih usluga, moraju biti posvećeni prevenciji SGBV-a.

Pored povećanja zastupljenosti ženskog osoblja, u postupcima zapošljavanja prilike treba pružiti raznolikim kandidatima kako bi se osigurala zastupljenost nedovoljno zastupljenih grupa među zaposlenima ili, u najmanju ruku, zastupljenost osoblja koje je stručno za rad sa određenim manjinskim grupama ili, konkretno, sa žrtvama SGBV-a. Raznolikost osoblja treba biti prisutna na svim nivoima, uključujući više i rukovodeće pozicije i kreatore politika.

Raznolikost osoblja treba podrazumijevati i zadržavanje raznolikog osoblja, posebno ženskog. Pažnju treba posvetiti mentorstvu za nove zaposlenike, uspostavljanju radnih mjesta pogodnih za porodicu i osiguravanju da ne postoje prepreke njihovom napredovanju, uključujući i mogućnosti za obuku.

Prilikom razmatranja zapošljavanja, zadržavanja i obuke osoblja u vezi sa SGBV-om, posmatrači bi mogli uzeti u obzir:

- koji procesi provjere postoje za potencijalne članove osoblja i da li to uključuje provjeru prošlosti i testiranje lične etike, uključujući stavove o SGBV-u;
- raznolikost osoblja na svim nivoima, uključujući rodnu zastupljenost, i da li postoje politike ili procedure koje podstiču raznolikost osoblja;
- postoje li prepoznatljive prepreke raznolikosti osoblja, uključujući mogućnosti za unapređenje i obuke za žene ili osobe koje ne smatraju da pripadaju samo ženskom ili samo muškom rodu;
- da li priručnici za obuku osoblja sadrže module o SGBV-u, rodnoj osjetljivosti, nediskriminaciji i radu sa ranjivim grupama ili žrtvama zlostavljanja;
- da li osoblje prolazi relevantnu obuku, uključujući obuku o rodnoj osjetljivosti, prije stupanja u aktivnu dužnost, a zatim povremeno tokom službe; i
- da li su plaće, beneficije i uslovi službe adekvatni da privuku i zadrže odgovarajuće osoblje?

9.7 Mehanizmi za podnošenje pritužbi

Pristup efikasnim žalbenim procedurama od suštinske je važnosti za prevenciju i borbu protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u mjestima lišenja slobode. Potencijalni počinioci SGBV-a, uključujući članove osoblja, mogu se odvratiti od činjenja nasilja ako su svjesni da drugi mogu na siguran i povjerljiv način prijaviti takvo nasilje i da će se preduzeti daljnje mjere. Žrtve nasilja mogu se i same osjećati dodatno osnaženo ako znaju da mogu prijaviti SGBV.

Za mnoge osobe u pritvoru, pristup mehanizmima za podnošenje pritužbi možda je jedina nada za okončanje nasilja.

U tom kontekstu, posmatrači bi trebali imati na umu da se upravo pritvorenici/zatvorenici koji su u posebno ugroženom položaju mogu suočiti s poteškoćama u prijavljivanju nasilja ili pristupanju mehanizmima za podnošenje pritužbi, uključujući npr. djecu, strane državljane i osobe s poremećajima mentalnog zdravlja.

Pristupačnost, nezavisnost i povjerljivost mehanizama za podnošenje pritužbi pitanja su od posebne zabrinutosti u slučajevima SGBV-a zbog straha od nedjelovanja sigurnosnih i pravosudnih institucija i posebnih rizika koji mogu pratiti pritužbe na seksualno uznemiravanje i zlostavljanje. Rok za podnošenje pritužbi također je značajan, jer će žrtvama SGBV-a možda trebati vremena prije nego što podnesu pritužbu. Neki to možda ne žele uraditi dok ne budu pušteni iz pritvora.

Ako su različiti načini podnošenja pritužbi dostupni svima, ako se pravilno vode i jasno dokumentiraju, zatvorske uprave trebale bi biti u stanju prepoznati i rješavati sistematske probleme, kao i pojedinačne slučajeve nasilja.

Pored praćenja samih žalbenih postupaka, posmatrači mogu ispitati i kako se postupa s pritužbama na SGBV kako bi utvrdili da li se takvim pritužbama pristupa na drugačiji način nego drugima, odnosno da li se pritužbe tretiraju drugačije u zavisnosti od toga ko ih podnosi. Ovo je posebno važno jer se pritužbe koje se odnose na SGBV mogu zanemariti, smatrati neistinitim ili "banalnim" ili nadležni organi možda neće znati kako postupiti u vezi s njima.

Ako proces podnošenja pritužbe nije u potpunosti povjerljiv, žrtve SGBV-a također mogu biti meta daljnjeg zlostavljanja, marginalizacije ili uvredljivih komentara zbog prirode njihove pritužbe, bilo da je prihvaćena ili ne.

U izrazito maskulinoj institucionalnoj kulturi, zaposlenici mogu propustiti da prijave slučajeve SGBV-a iz straha da će ispasti slabi ili biti označeni kao "problematični". Možda su zabrinuti i da će ih ostali isključiti ili da će izgubiti prilike za napredovanje, posebno ako se pritužba odnosi na nadređenu osobu.

S obzirom na prirodu pritužbi na SGBV, posebne prepreke prijavljivanju takvog nasilja i visok rizik od odmazde, nadležni organi trebali bi preduzeti posebne mjere da osiguraju brzu reakciju na takve pritužbe.

Posmatrači stanja u zatvorima trebali bi razmotriti sljedeće u vezi s postupcima podnošenja pritužbi:

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Koji su postojeći mehanizmi za podnošenje pritužbi? Postoje li pisane smjernice koje detaljno opisuju kako se pritvorenik može žaliti i korake koji se preduzimaju kada se zaprimi pritužba na seksualno i rodno zasnovano nasilje?
- Koji su rokovi za odgovor/istragu i koje mjere treba preduzeti da bi se zaštitila sigurnost i održala povjerljivost žrtve i svjedoka?
- Da li su u pritvorskoj ustanovi vidljivo istaknute informacije o pravima i odgovornostima pritvorenika/zatvorenika?
- Mogu li pritvorenici/zatvorenici pristupiti nezavisnim vanjskim mehanizmima za podnošenje pritužbi (uključujući sam mehanizam za praćenje), kao i unutrašnjim?
- Da li sistem pritužbi dozvoljava anonimne, povjerljive pritužbe i da li se od žrtava/svjedoka traži saglasnost za preduzimanje daljnjih mjera?

- Postoji li rok u kojem se incident može prijaviti nakon zlostavljanja? Kojim mehanizmima se omogućava osobama da podnesu pritužbu nakon puštanja iz pritvora?
- Postoji li rodna raznolikost među osobama koje rade na pritužbama? Da li su te osobe završile obuku o tome kako postupati po pritužbama na SGBV i da li su prošle bilo kakvu provjeru kako bi se osiguralo da posjeduju odgovarajuće vještine i iskustvo za rješavanje pritužbi na SGBV?
- Postoje li pisane politike ili smjernice za primjenu mehanizama za podnošenje pritužbi i da li uključuju informacije o zaštiti podnositelaca pritužbi ili svjedoka od odmazde?
- Da li nadležni organi na bilo koji način podstiču prijavljivanje SGBV-a i da li čine bilo šta da uvjere žrtve da će dobiti podršku i zaštitu ako podnesu pritužbu na zlostavljanje, ako su takvi programi dostupni?
- Da li mehanizmi za podnošenje pritužbi prihvataju pritužbe svjedoka i trećih strana, kao što su članovi porodice, advokati, mehanizmi za praćenje ili predstavnici OCD-a?
- Da li se pritužbe obično evidentiraju u dosjeu zatvorenika i da li se statistički podaci i pojedinosti o pritužbama također evidentiraju u svrhu praćenja?
- Da li je bilo ikakvih prethodnih pritužbi na SGBV koje su dovele do istraga i daljnjih mjera? Ako jeste, da li je bilo vidljivih pozitivnih ishoda, uključujući promjene u politici i praksi?
- Koje su uobičajene disciplinske mjere u slučaju SGBV-a i da li se te sankcije obično i provode u praksi?
- Postoje li pisane procedure u kojima je utvrđeno kako zaposlenici mogu podnijeti pritužbu na SGBV?
- Postoje li mjere protiv upravnika zatvora ili članova osoblja koji znaju za slučajeve SGBV-a, ali ne preduzimaju mjere da ih spriječe ili ne reagiraju na odgovarajući način?
- Postoji li nadzor nad procedurama za podnošenje pritužbi u zatvoru kako bi se osiguralo da one budu efikasne i dostupne svima?
- Postoje li mjere kojima se omogućava uzbunjivanje i relevantne mjere zaštite za one koji prijave nasilje (“zviždači”)?
- Da li postoje politike i/ili mehanizmi za izricanje disciplinske mjere članu osoblja koji prijeti, zastrašuje ili se sveti podnosiocu pritužbe?

Pregled instrumenata za podnošenje pritužbi

- Može li svako dobiti obrazac za pritužbu ili papir i olovku, ako je potrebno? Gdje se čuvaju ti obrasci i pisani materijali i kako im pritvorenici/zatvorenici pristupaju? Imaju li žene jednak pristup kao muškarci? Imaju li maloljetnici jednak pristup kao odrasli?
- Gdje se nalaze kutije za pritužbe? Mogu li im svi pritvorenici/zatvorenici pristupiti na povjerljiv način?
- Da li su obrasci za pritužbe dostupni na drugim jezicima? Postoje li neki drugi mehanizmi za nepismene pritvorenike/zatvorenike ili druge osobe koje ne znaju pisati kako bi i oni mogli podnijeti pritužbe?
- Ako postoji obrazac za pritužbe, uključuje li on bilo šta konkretno o SGBV-u?
- Ako postoji telefonska linija za podnošenje pritužbi, mogu li ih svi pritvorenici/zatvorenici podnijeti na povjerljiv način, da ih druge osobe ne čuju?
- Mogu li žrtve nasilja biti u pratnji treće osobe tokom bilo kog razgovora, ako to žele?
- Da li su informacije o postupcima podnošenja pritužbi jasno prikazane u pritvorskoj ustanovi na mjestu koje je dostupno svima, uključujući posjetioce zatvora? Da li je u tim informacijama jasno naznačeno da se to odnosi i na pritužbe na SGBV?
- Koji su alati na raspolaganju članovima osoblja da prijave SGBV?

Procjena individualnih iskustava sa mehanizmima za podnošenje pritužbi

Informacije od osoblja

- Da li je osoblje upoznato s procedurama za podnošenje pritužbi pritvorenika/zatvorenika?
- Smatra li osoblje da oni mogu na siguran i povjerljiv način prijaviti SGBV? Da li misle da bi snosili negativne posljedice ako bi prijavili SGBV?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Da li pritvorenici/zatvorenici znaju kako podnijeti pritužbu, uključujući različite mehanizme za podnošenje pritužbi?
- Da li su im date informacije o postupcima prijavljivanja kada su prvi put stigli u ustanovu ili u bilo kom drugom trenutku? Kako su im te informacije izložene?
- Ako su doživjeli SGBV, smatraju li da bi ga mogli prijaviti na povjerljiv način? Kako bi to uradili?

- Da li je bilo konkretnih navoda o SGBV-u? Ako jeste, kakav je bio ishod? Da li se pojedincima nude bilo kakve usluge podrške i zaštitne mjere?

Informacije od porodica/advokata/drugih posjetilaca

- Znaju li posjetioci kako podnijeti pritužbu ako su doživjeli zlostavljanje u pritvorskoj ustanovi?
- Znaju li da li mogu podnijeti pritužbu u ime pritvorenika/zatvorenika i na koji način?

Fokusiranje na određene grupe/rizične situacije

Pri razmatranju pristupa mehanizmima za podnošenje pritužbi, posmatračci trebaju procijeniti i da li postoje razlozi zbog kojih bi određenim grupama pritvorenika/zatvorenika ili onima u rizičnim situacijama bilo teže žaliti se, a naročito grupama koje su pod posebnim rizikom od SGBV-a. Naprimjer:

- Imaju li osobe u policijskom zadržavanju pristup procedurama za podnošenje pritužbi?
- Imaju li žene jednak pristup mehanizmima za podnošenje pritužbi kao i muškarci?
- Postoje li još neke mjere kojima se osigurava da maloljetnici imaju pristup procedurama za podnošenje pritužbi?
- Da li osobe kojima su izrečene disciplinske mjere, uključujući one koje se drže u segregaciji, mogu pristupiti mehanizmima za podnošenje pritužbi?
- Postoje li još neke mjere kojima se omogućava sigurno prijavljivanje, naročito za LGBTI osobe?
- Mogu li strani državljani podnijeti pritužbu putem svoje ambasade ili konzularnog predstavnika?

9.8 Aktivnosti i programi

Dostupnost aktivnosti i programa u mjestima lišenja slobode ima višestruki značaj za prevenciju i odgovor na SGBV. Prvo, ako se zatvorenicima omogući niz svrsishodnih edukativnih, profesionalnih i strukovnih i rekreacijskih aktivnosti, to im može smanjiti nivo dosade i stresa, doprinoseći pozitivnijem okruženju i boljim i obzirnijim interakcijama unutar ustanove. Neki bi programi mogli biti posebno osmišljeni za smanjenje nivoa nasilja u zatvoru i njegovanje dobrih odnosa u ustanovi.

Mogu postojati i specifični programi za pritvorenike/zatvorenike koji su u ugroženom položaju, one koji imaju historiju seksualnog nasilja ili one koji imaju probleme sa

ovisnošću o narkoticima. Takvi bi se programi mogli prilagoditi na osnovu postojećih programa u široj zajednici, a mogu predstavljati i koristan način za uspostavljanje veza sa specijalističkim organizacijama.

Individualizirani planovi izdržavanja kazne, zasnovani na temeljitim procjenama rizika i potreba, mogu igrati ulogu u smanjenju nivoa potencijalnih ranjivosti i važan su dio rehabilitacije pritvorenika/zatvorenika. Postojanje specijalizirane pomoći također može ohrabriti žrtve da se jave i prijave ranije ili aktuelno zlostavljanje.

Isto tako, ustanove mogu imati programe koji su usmjereni na potencijalne počinioce zlostavljanja, uključujući i one koji su osuđeni za seksualne delikte. To bi moglo uključivati programe koji se bave temama upravljanja bijesom, zdrave intimnosti, ženskih prava, pozitivnog maskuliniteta i empatije prema žrtvama.

Preživjeli seksualnog i rodno zasnovanog nasilja moraju imati pristup sveobuhvatnoj podršci i pomoći, uključujući, između ostalog, pravnu pomoć, liječenje, psihološku podršku i savjetovanje.

Kao i kod svih programa obuke, nadležni organi trebaju paziti na potencijalne rizike od SGBV-a u kontekstu same obuke. Dakle, treba uzeti u obzir rizik od nasilja nad zatvorenima, osobljem i pružaocima obuke, posebno ako se aktivnosti odvijaju pod smanjenim nadzorom, ako edukatori nisu propisno provjereni i ako aktivnosti nadzire nedržavna agencija.

Prilikom procjene dostupnosti i efikasnosti postojećih programa u vezi sa SGBV-om, posmatrači trebaju razmotriti:

- Postoje li programi savjetovanja i profesionalne podrške za osobe koje su preživjele SGBV i one za koje se smatra da su pod rizikom. Ako da, ko vodi te programe?
- Da li žrtve seksualnog nasilja dobijaju podršku i savjet o spolno prenosivim bolestima, HIV-u i trudnoći, kada je to prikladno?
- Postoje li programi podrške za smanjenje nasilja za potencijalne počinioce nasilja i specijalizirani programi za seksualne prestupnike. Da li su pružaoci specijaliziranih usluga uključeni u osmišljavanje/izvođenje programa?
- Postoje li u ustanovi grupe za samopomoć i uzajamnu podršku u kontekstu SGBV-a?
- Postoje li programi za ovisnost o drogama i alkoholu?
- Da li se osobama s poremećajima mentalnog zdravlja pruža odgovarajuće, individualizirano savjetovanje, psihosocijalna podrška i lijekovi?

10. POPRATNE AKTIVNOSTI

Mehanizmi za praćenje moći će pratiti obrasce i konkretne slučajeve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja na različite načine, u zavisnosti od svog mandata i radnih smjernica. Neki će dati detaljne preporuke nadležnim organima, dok bi se drugi mogli uključiti u revidiranje nacionalnog zakonodavstva. Neki mehanizmi za praćenje bit će direktnije uključeni u praćenje pojedinačnih slučajeva, uz direktno pružanje pravne pomoći ili upućivanje slučajeva drugim institucijama radi praćenja, uključujući pružanje medicinskih, socijalnih i psiholoških usluga. Neki mehanizmi za praćenje mogu upućivati slučajeve krivičnom pravnom sistemu ili u interne disciplinske postupke.

Kada je u pitanju praćenje slučajeva SGBV-a, mehanizam za praćenje trebao bi imati jasan mandat i smjernice o tome šta može učiniti i o procesima koje treba slijediti. U svim slučajevima, trebali bi imati na umu sljedeće ključne principe prilikom određivanja najprikladnijeg oblika daljnjeg praćenja:

- > Popratna aktivnost ne bi trebala izložiti žrtvu SGBV-a dodatnom riziku od nasilja ili odmazde, niti skrenuti nepotrebnu pažnju na njenu situaciju.
- > Posmatrači moraju poštovati anonimnost osobe o kojoj se radi i povjerljivost svih dostavljenih informacija.
- > Kada je to moguće, žrtva SGBV-a treba dati svoj slobodan, prethodni i informirani pristanak za bilo kakvo daljnje praćenje, te treba u potpunosti razumjeti prednosti, moguće rizike ili negativne posljedice toga. To znači da tu ne treba biti nikakve prinude, zastrašivanja ili manipulacije, da se saglasnost mora zatražiti dovoljno vremena prije preuzimanja radnji uz pružanje detaljnih informacija.
- > Intervencija, uključujući medicinsku, treba biti prioritet ako se utvrdi da su život i zdravlje osobe ugroženi.
- > Kada je to potrebno, posmatrači bi trebali planirati popratnu posjetu da bi provjerili da li su osobe u čije su ime djelovali sigurne.

10.1 Rodno odgovorno izvještavanje

Mehanizmi za praćenje imaju različite uslove i strategije izvještavanja u zavisnosti od prirode svake posjete, značaja nalaza i ciljanog organa. U svim slučajevima, izvještaji su važna prilika da se naglasi problem SGBV-a i rodna pitanja uopće. Dakle, rod bi trebao biti ključno pitanje za razmatranje, kako u prezentaciji izvještaja tako i u pratećim preporukama. Stoga bi posmatrači u izvještavanje trebali:

- > uključiti informacije o tome kako su rodna pitanja ugrađena u planiranje i metodologiju i sve izazove s kojima su se pritom suočili;
- > biti rodno specifični u izvještavanju i uključiti orodnjenu analizu nalaza;
- > uključiti rodno specifične preporuke i razmotriti interseksionalnost kategorija kao što su starost, etnička pripadnost i priroda krivičnog djela;
- > razmisliti o objavljivanju tematskih izvještaja koji se posebno bave pitanjem SGBV-a i
- > osigurati da se izvještaji pošalju nadležnim organima koji mogu iskoristiti svoj uticaj za rješavanje problema SGBV-a.

10.2 Preporuke i dijalog

Preporuke će se odnositi na različite organe, u zavisnosti od potrebnog nivoa djelovanja, a neka će pitanja zahtijevati intervenciju na mnogo različitih nivoa. Pored preporuka za politike i zakonodavstvo namijenjenih ministarstvima i praktičnih sugestija zatvorskim upravama i osoblju, mehanizmi za praćenje mogli bi razmisliti o sljedećim aktivnostima u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem:

- > komunicirati i koordinirati rad sa drugim mehanizmima za praćenje, uključujući međunarodne i regionalne mehanizme, na izradi strateških, realnih preporuka koje se odnose na SGBV;
- > povezati se i uspostaviti dijalog sa OCD-ima i pojedincima specijaliziranim za bavljenje pitanjima SGBV-a u zajednici, kao i sa samim žrtvama nasilja;
- > preduzeti edukativne i aktivnosti podizanja svijesti o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju i rodnim pitanjima uopće u mjestima lišenja slobode i razvijati kontakte sa specifičnim ciljnim javnostima i
- > pažljivo pratiti odgovor na sve preporuke, uključujući mjeru u kojoj se nadležni organi bave preporukama na rodno odgovoran način.

10.3 Praćenje istraga

Kod procjenjivanja da li nadležni organi adekvatno reagiraju na konkretne pritužbe na SGBV, posmatrači mogu razmotriti i sljedeća pitanja:

- > Ko odlučuje o tome kako će se istražiti pritužba i da li je treba istražiti, uključujući i to da li je treba tretirati kao krivično djelo?
- > Kako se postupilo povodom ishoda istrage? Da li su preporuke efektivno i blagovremeno provedene?

- > Da li su oni za koje je utvrđeno da su odgovorni za nasilje ili nepostupanje po prijavama nasilja adekvatno sankcionirani?
- > Da li je slučaj došao do suda? Ako jeste, kako su tužilaštvo i sudski organi postupili u tom predmetu?
- > Da li su osigurani pravni lijekovi?
- > Da li je došlo do izmjena politika i praksi u ustanovi nakon istraga o SGBV-u?
- > Da li se promijenio položaj osoba na koje su se odnosile?
- > Da li su nadležni organi zabilježili pritužbe vezane za odmazdu?

Zaključak

U mnogim zemljama, mehanizmi za praćenje stanja u pritvoru predvodili su aktivnosti na sprečavanju mučenja kroz svoj redovni, nezavisni rad na praćenju, a neke su zemlje već postigle napredak u rješavanju problema seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Međutim, potrebno je učiniti mnogo više da se pitanje SGBV-a ugradi u redovni rad mehanizama za praćenje. Konkretno, ti mehanizmi trebaju uključiti pitanje SGBV-a u svoje planiranje i naučiti kako prepoznati specifične situacije rizika i odgovarajuće preventivne mjere. Svrha je ovih smjernica da im pruže savjete i prijedloge kako to ostvariti, između ostalog, putem jačanja njihovih kapaciteta, podizanja svijesti o SGBV-u među vlastitim članovima i prepoznavanja izazova povezanih s takvim praćenjem SGBV-a.

Cilj ove publikacije je ponuditi konkretne alate koje posmatrači mogu koristiti i ugraditi u svoje rutinske posjete pritvorskim ustanovama kako bi pitanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja uključili u svoj rad. Mehanizmi nadzora ključni su za identifikaciju i otkrivanje zlostavljanja u mjestima lišenja slobode i doprinose promjeni institucionalne kulture zatvorenih sredina kroz njihovo praćenje, izvještavanje i zagovarački rad. Istovremeno, takve napore mora pratiti i spremnost krivičnog pravnog sistema da spriječi i riješi problem SGBV-a u svim svojim institucijama.

Kao što je navedeno, mehanizmi praćenja ne samo da mogu otkriti slučajeve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, nego mogu odigrati i ključnu ulogu u radu na njegovoj prevenciji. Takvo opredjeljenje bit će važan prvi korak u osiguravanju zaštite ljudskih prava u ustanovama koje oni nadgledaju i doprinijet će unapređenju postupaka lišenja slobode bez nasilja i zlostavljanja.

Seksualno i rodno zasnovano nasilje (SGBV) je trajni problem u mjestima lišavanja slobode. To se odnosi ne samo na mjeru u kojoj društvo toleriše takvo nasilje, nego i činjenicu da zatvorske i pritvorske ustanove često ne ispunjavaju svoju dužnost da zaštite pritvorenike i zatvorenike. Ova publikacija nudi primjere iz cijele regije OSCE-a koji pokazuju kako države mogu pristupiti problemu seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i spriječiti ga u mjestima lišavanja slobode, istovremeno podržavajući ljudska prava i integrišući rodnu perspektivu. Cilj je da se podigne svijest o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u krivičnopravnim ustanovama i potrebama žrtava, uz predlaganje niza zaštitnih mjera koje se mogu uvesti da bi se takvo nasilje efikasno spriječilo.

